

Economisch-Statistische Berichten

Roken

★

Drs. J. W. de Pous

Middelen en verlangens

(I)

★

Vrijhandelsperikelen
in een Gemeenschappelijke Markt

★

O. Vanneste

De Noordfranse industrie en de
Westvlaamse grenszone

★

Hongarije na de opstand

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

No. 2090

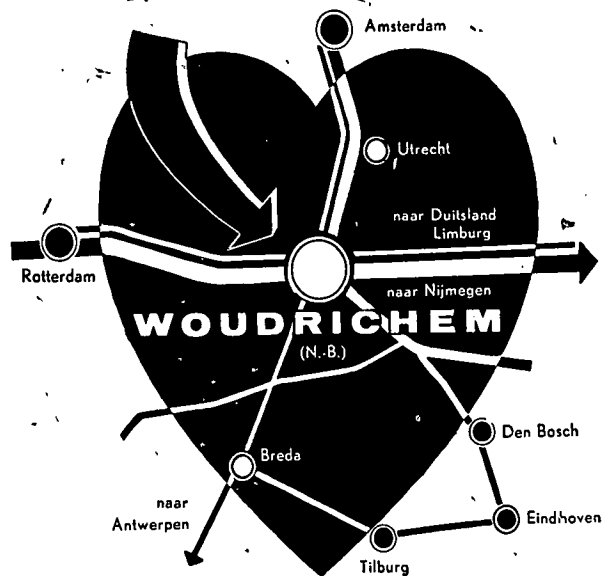
WOENSDAG 17 JULI 1957

BOUWRIJP INDUSTRIETERREIN

3.5 hectare
arbeidskrachten en
woningen beschikbaar

met loswal
aan Maas, Waal
en Merwede

in het HART van het land

Vlakbij de nieuwe snelweg (met brug '58) Utrecht-Breda
aan de waterweg Rotterdam-Duitsland (Limburg)
Aanvragen: Gemeentebestuur Woudrichem (N.B.) - Tel. 0 1833-417

ARNHEMSE HYPOTHEEK BANK N.V.

AGENTSCHAP ROTTERDAM - Mr. J. R. PENTERMANN

2e Westewagenhof 1 (St. Laurens huis)

Telefoon 29527

ESSO NEDERLAND N.V.

vraagt voor haar economische afdeling

een econoom

met studierichting statistische analyse, wiskundige economie en/of econometrie, die belangstelling heeft voor vraagstukken van commerciële en operationele aard op het gebied van de petroleumindustrie.

Uitvoerige schriftelijke sollicitaties te richten aan Esso Nederland n.v., t.a.v. Pers. & Soc. Zaken, Postbus 110, Den Haag.

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam

Adviezen inzake
levensverzekeringen
en pensioencontracten

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven: op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Roken

In de loop van de laatste zes maanden heeft zich een drietal gebeurtenissen voorgedaan, waarvan op het eerste gezicht een zodanige invloed op het verloop van de omzetten in de detailhandel in tabaksfabrikaten mocht worden verwacht, dat de tabakswinkeliers rond de jaarwisseling met bezorgdheid de gang van zaken in 1957 hebben tegevoetgezien.

1. Daar waren in de eerste plaats de *november-gebeurtenissen* in Hongarije en Egypte, welke een zeker niet onbelangrijke voorraadvorming van tabak, sigaren en sigaretten bij het publiek ten gevolge hadden kunnen hebben. Nog te vers immers ligt in het geheugen, wat in tijden van schaarste met deze producten (evenals bijv. met jenever e.d.) kan worden bereikt.

2. Daarnaast leidden de publikaties van medische zijde waarin werd gewezen op de waarschijnlijkheid, dat (veel roken de predispositie) voor *longkanker* vergroot, tot de vrees, dat het tabaksverbruik ten gevolge ervan zou afnemen. Ten slotte is het roken geen levensnoodzakelijkheid, en naarmate de indruk van bedoelde publikaties groter zou zijn, moest met een grotere terugslag in het verbruik van tabaksartikelen rekening worden gehouden.

3. Ten slotte de *prijshoogte* voor sigaretten en kerftabak welke per 1 maart jl. een feit werd. Hier speelt uiteraard de elasticiteit van de vraag de grootste rol; zou wellicht eindelijk het punt worden bereikt — zo vroeg men zich in belanghebbende kringen af — waarop de hogere prijzen tot een daling van het tabaksverbruik zullen leiden?

Nu het Economisch Instituut voor de Middenstand dezer dagen de omzetcijfers van de tabaksdetailhandel over april van dit jaar heeft bekend gemaakt, zodat thans de omzetten

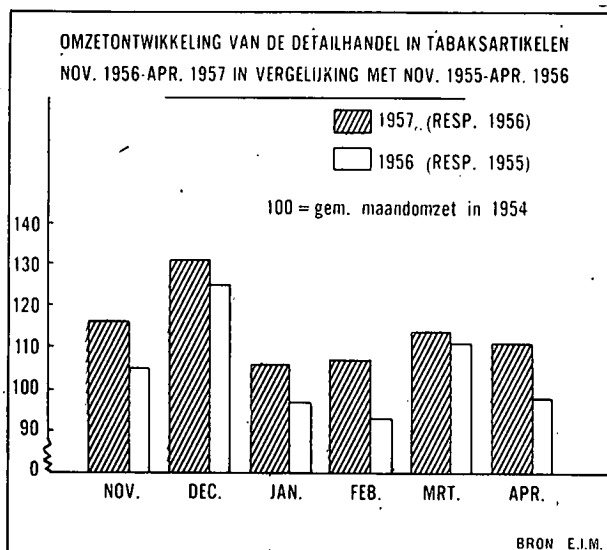
over de eerste vier maanden van 1957 ter beschikking staan, kan worden vastgesteld, dat de verkoop van tabak, sigaren en sigaretten gedurende de laatste zes maanden in totaal rond 10 pCt. hoger ligt dan die van een jaar tevoren. Belangrijker dan dit totaalbeeld is daarbij echter de constatering, dat deze gunstige ontwikkeling ook in de omzetten over maart en april tot uiting komt. Weliswaar toonde maart — na de relatief zeer gunstige maand februari, waarin het publiek met extra-aankopen anticeerde op de per 1 maart ingaande prijsverhoging — een zekere terugslag, doch in april heeft het verloop van de omzet zich weer geheel kunnen herstellen.

Het lijkt dan ook gemotiveerd uit deze gang van zaken de conclusie te trekken, dat de drie gebeurtenissen, welke in het begin van het jaar min of meer als een donkere wolk boven de tabaksdetailhandel hingen, niet de ongunstige gevolgen hebben gehad, welke velen ervan hebben gevreesd. De voorraadvorming, welke in november 1956 ongetwijfeld in zekere mate heeft plaats gevonden, is zonder moeite verwerkt, terwijl het rokende publiek door prijsverhoging nog steeds niet wordt weerhouden zich aan het rookgenot

over te geven. Tenslotte moet ook worden geconstateerd, dat datzelfde publiek het gevaar van longkanker, althans de publikaties daarover, toch weinig serieus schijnt te nemen. Hoewel het sigaren-roken in belangrijke mate toeneemt, blijkt toch uit recente cijfers over de sigarettenproductie (in de eerste vier maanden van dit jaar zijn 370 miljoen meer sigaretten geproduceerd dan in de overeenkomstige periode van 1956), dat ook het verbruik van sigaretten zeker niet terugloopt.

's-Gravenhage.

DRS. P. H. J. F. TH. SCHNELLEN.

INHOUD

	Blz.	Blz.
Roken, door Drs. P. H. J. F. Th. Schnellen	563	
Middelen en verlangens (I), door Drs. J. W. de Pous	564	
Vrijhandelsperikelen in een Gemeenschappelijke Markt	569	
De Noordfranse industrie en de Westvlaamse grenszone, door O. Vanneste	572	
Aantekening:		
Hongarije na de opstand	574	

Boekbesprekingen:	
Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam: Buitenlandse particuliere investeringen in Nederland, bespr. door Ir. W. L. van Lakerveld	577
Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam: De groothandel in textiel, bespr. door J. A. Panhuyzen	578
Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet	578
Statistieken	579

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Middelen en verlangens (I)

Schrijver gaat na, in hoeverre het gevoerde economische en financiële beleid t.a.v. de betalingsbalans heeft gefaald, zich daarbij beperkend tot het loon- en prijsbeleid. Sedert 1951 heeft de S.-E.R. drie normen gebezigd bij de beoordeling van eventuele loonmaatregelen, nl. de kosten van levensonderhoud, de handhaving van een vaste verhouding tussen nationale inkomen per hoofd en de loonsom per werknemer („de” S.-E.R.-norm) en de (arbitraire) verdeling van bestedingsbeperking over inkomensgroepen en bestedingscategorieën. Het komt schrijver gewenst voor de S.-E.R.-norm zo te wijzigen dat de nominale loonontwikkeling wordt gekoppeld aan het verloop van produktiviteit en ruilvoet. Het jaar 1956 beziende constateert schrijver dat de inkomensverdeling in de laatste jaren een ontwikkeling vertoont die afwijkt van het normale conjunctuurpatroon. De hierop gerichte loonpolitiek werd door de gevoerde prijspolitiek gecomplementeerd.

Ten vervolge op de bespreking van het Centraal Economisch Plan 1957, waarbij in het bijzonder aandacht werd geschonken aan de oorzaken, welke tot een onevenwichtige ontwikkeling van de betalingsbalans hebben geleid¹⁾, moge in dit artikel nader worden ingegaan op de vraag, in hoeverre het gevoerde economische en financiële beleid op het punt van de betalingsbalans heeft gefaald. Verschillende auteurs suggereren of zijn positief van mening, dat de gevoerde economische politiek in genen dele voor de gerezen moeilijkheden en spanningen verantwoordelijk kan worden gesteld.

Zo betoogt J. Lips, dat men de beleidsinstanties nauwelijks kan verwijten, dat zij met de bestedingsverruiming veel verder zijn gegaan dan op grond van de in het begin van 1956 heersende omstandigheden toelaatbaar scheen²⁾. Dr. J. E. Andriessen ziet de overbesteding als de resultante van een conjunctureel expansieproces, waartoe alle bestedingscategorieën hebben bijgedragen en dat bovendien werd verergerd door enkele bijzondere omstandigheden³⁾. Prof. Dr. J. Pen bestrijdt de opvatting van Prof. Dr. D. B. J. Schouten, dat de prijspolitiek deels overbodig, deels schadelijk zou zijn en komt tot de slotsom, dat de prijspolitiek juist in deze kritische fase van de economische ontwikkeling een nuttige functie vervult⁴⁾.

Het wil ons evenwel voorkomen, dat de uiteenzettingen van genoemde auteurs niet geheel bevredigend zijn. Naar ons gevoelen is het gevoerde beleid, hoezeer verklaarbaar en begrijpelijk in het licht van de heersende omstandigheden, minder feilloos geweest dan hier wordt verondersteld of geargumenteed. Het betreft echter met name de gebezigde argumentatie ter ondersteuning van het gevoerde beleid, meer dan de gevoerde politiek zelve, welke ons met genoemde auteurs van mening doet verschillen. Ter voorkoming van misverstanden en emoties zij dan ook uitdrukkelijk vooropgesteld, dat in dit artikel niet wordt beoogd de gecoördineerde loonpolitiek, het gevoerde

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 26 juni 1957.

²⁾ J. Lips, Binnenlandse bestedingen, betalingsbalans en beleid in 1956, Maandschrift Economie, april 1957, blz. 324.

³⁾ J. E. Andriessen, Bezinning op de bestedingsbeperking, „E.-S.B.” van 5 juni 1957, blz. 446.

⁴⁾ J. Pen, Is de prijspolitiek nog de moeite waard?, „E.-S.B.” van 19 juni 1957, blz. 486.

„Een belangrijk element in de binnenlandse ontwikkeling van 1955 op 1956 was de stijging van de loonsom per werknemer in de bedrijvensector met 10%”.
(Centraal Economisch Plan 1957, blz. 40).

„We all (or nearly all) consent
If wages rise by ten per cent
It puts a choice before the nation
Of unemployment or inflation”.
(K. E. Boulding: The Impact of the Union,
blz. 79).

prijsstabilisatiebeleid, de positie van de Regering in het algemeen of van het huidige kabinet in het bijzonder te ondermijnen. Een onderzoek naar mogelijke foutieve beleidsbeslissingen heeft niet ten doel het in gebreke stellen van enige beleidsinstantie, doch slechts het leveren van een bijdrage ter voorkoming van analoge moeilijkheden en spanningen, welke zouden leiden tot nieuwe inflationistische tendenties en bestedingsbeperkende programma's met alle narigheid van dien.

Budgettaire politiek.

In verband met de ter beschikking staande ruimte beperken wij ons tot het gevoerde loon- en prijsbeleid. Dit betekent overigens niet, dat het gevoerde financiële, fiscale en budgettaire beleid in alle opzichten onberispelijk zou zijn geweest. Zo wijst Andriessen er reeds op, dat van een anticyclische budgetpolitiek volgens het boekje (lees: volgens de inzichten der moderne economische theorie) geen sprake is geweest. Dat het volgens deze schrijver voor een Regering welhaast onmogelijk is de altijd wel weer te rechtvaardigen verlangens van Kamerleden af te wijzen, behoeft geen beletsel te vormen om desalniettemin van een niet-verantwoord beleid te spreken. Men zou zich immers, althans theoretisch, kunnen voorstellen, dat een kabinet bij wijze van uitzondering aftreedt of, ongetwijfeld minder theoretisch en uitzonderlijk, het onaanvaardbaar laat horen.

In dit verband kunnen wij voorts niet onderschrijven de mening van Pen in zijn kritische beschouwing van het betoog van Schouten, dat „het wezenlijke verschil tussen de publieke en de private prijs is, dat verhoging van de eerste niet en van de tweede wel prikkelt tot hogere uitgaven door degenen die de hogere prijs ontvangt”. Deze feitelijke constatering is helaas in strijd met de feiten; de bestedingsquote van de Overheid overtrof in de laatste jaren die van verbruikers en ondernemers. „Het niveau der publieke uitgaven behoort niet” — aldus vervolgt Pen, die hiermede voorzichtigheidshalve van een feitelijke mededeling op een normatieve beoordeling overstapt — „te worden bepaald door dat der publieke inkomsten doch door veel bredere overwegingen”. Pen acht het onnodig deze post-Keynesiaanse waarheden uiteen te zetten voor de lezer van dit blad. Misschien is het niet geheel overbodig een zodanige uiteen-

zetting met een zekere frequentie te herhalen voor de verantwoordelijke beleidsinstanties. Bij een snelle toename van de particuliere bestedingen komt naar ons gevoelen een stijging van de overheidsuitgaven, welke het groeitempo van het nationale inkomen in belangrijke mate oversehrijdt, gepaard gaande met een autonome belastingverlaging van een half miljard gulden zoals in 1955/1956, wel zeer in strijd met deze post-Keynesiaanse waarheden.

De normen voor de loonpolitiek.

Wanneer Andriessen opmerkt, dat men moeilijk kan volhouden, dat het na de ruimte-discussie in de S.-E.R. politiek mogelijk was om het met veel minder loonsverhoging te doen, is in deze uitspraak ongetwijfeld een kern van waarheid gelegen. Doch ook al zouden de politieke beleidsinstanties hier geheel vrijuit gaan, dit ontslaat ons niet van de plicht te onderzoeken, of de maatschappelijke beleidsinstanties — wanneer wij Sociaal-Economische Raad en Stichting van den Arbeid aldus mogen kwalificeren — gedwaald hebben. Ongetwijfeld heeft het gevoerde loonbeleid geen gunstige uitwerking gehad op het realiseren van twee belangrijke doelstellingen van het economisch beleid, te weten een evenwichtige ontwikkeling van de betalingsbalans en het handhaven van een stabiel prijsniveau. De oorzaak dient naar ons gevoelen minder gezocht te worden in het systeem van loonvorming dan wel in een onjuiste uitvoering van het systeem. Het gaat hierbij met name om de voor de meest gewenste ontwikkeling van het loonniveau gebezigde normen en de praktische toepassing van deze normen.

Sedert 1951 heeft de S.-E.R. een drietal normen gebezigd bij de beoordeling van eventueel te treffen loonmaatregelen.

In de eerste plaats worden in bepaalde gevallen — zoals bij een huurverhoging of bij de invoering van een sociale voorziening — de lonen gekoppeld aan de stijging van de kosten van levensonderhoud. Het zal duidelijk zijn, dat de toepassing van deze norm — hoezeer verdedigbaar uit sociaal-politieke overwegingen — een divergentie kan veroorzaken tussen het verloop van de produktiviteit en de ontwikkeling van het loonniveau, waardoor de arbeidskosten per eenheid produkt een stijging vertonen en het evenwicht op de betalingsbalans en de stabiliteit van het prijsniveau in gevaar kunnen worden gebracht.

De tweede norm ontleent de S.-E.R. aan de moeilijk te betwisten redelijkheid van een evenredige stijging van de loonsom per werknemer en het nationale inkomen per hoofd der actieve beroepsbevolking. Ook bij het handhaven van een dergelijke vaste verhouding tussen nationale inkomen per hoofd en loonsom per werknemer — welke verhouding korthedshalve pleegt te worden aangeduid als de „loonquote” — is, zoals nog nader zal worden aange-toond, een divergentie tussen produktiviteits- en loonontwikkeling mogelijk.

De derde norm is geen norm. Deze wordt door de S.-E.R. gehanteerd, wanneer mede door de toepassing van beide eerstgenoemde normen, onze economie — zoals in 1950 en 1956 — in meer of mindere mate over de schreef is gegaan. De S.-E.R. stelt in een dergelijke situatie, gelet op het tekort op de betalingsbalans, de omvang van de noodzakelijke beperking der bestedingen vast en verdeelt dit bedrag gelijkelijk over consumptie, investeringen en overheidsbestedingen. Aan deze verdeling ligt tot op zekere hoogte geen enkele rationele economische of sociale overweging ten grondslag, hetgeen op zichzelf geen bezwaar behoeft op te leveren, wanneer door de bestedingsbeperken-

de maatregelen het primaire doel der economische politiek in deze omstandigheden — het bereiken van een evenwichtige betalingsbalans — wordt verwezenlijkt. Wel pleegt deze evenredige verdeling te worden verdedigd met een beroep op een „billijk te achten verdeling van de uit de bestedingsbeperking voortvloeiende welvaartsdruk over de verschillende bevolkingsgroepen”, doch deze voorstelling van zaken, hoe goed bedoeld, moet verwarrend worden genoemd, daar bestedingscategorïën en bevolkingsgroepen geheel ongelijksoortige grootheden zijn (ook de zelfstandigen plegen bijv. te consumeren). Deze uiteindelijke lastenverdeling over de verschillende inkomenscategorïën is immers geheel afhankelijk van de maatregelen, welke worden getroffen ter bereiking van de beperking der drie genoemde bestedingscategorïën. Zo is de uiteindelijke lastenverdeling over de verschillende inkomensgroeperingen in het S.-E.R.-advies inzake de bestedingen een geheel andere dan deze gelijke verdeling op het eerste gezicht zou doen vermoeden.

Uitgaande van deze verdeling van de bestedingsbeperking over de drie genoemde categorïën worden eventueel te treffen loonmaatregelen geprojecteerd tegen de noodzakelijke omvang van de beperking der consumptie. Via een verlaging van het beschikbare reële loon wordt de bijdrage van de loontrekkenden aan de consumptiebeperking vastgesteld. Men denke bijv. aan de 5 pCt. consumptiebeperking van maart 1951, waarbij tegenover een prijsstijging van 10 pCt. een loonsverhoging van slechts 5 pCt. werd toegestaan en aan de huidige consumptiebeperking, waarbij door de S.-E.R. werd voorgesteld een verwachte prijsstijging van 3,8 pCt. in 1957, afgezien van incidentele loonaanpassingen van circa 1,5 pCt. slechts door een loonmaatregel van 1 pCt. (huurloonronde op jaarbasis) te compenseren, terwijl voorts werd geadviseerd van de door de werknemers verschuldigde a.o.v.-premie ten bedrage van 5,4 pCt. van de loonsom 0,8 pCt. ongecompenseerd te laten.

De uiteindelijke verdeling van de lasten, zowel van de consumptiebeperking als van de totale bestedingsbeperking over de verschillende inkomensgroeperingen, draagt — evenals de verdeling over de drie bestedingscategorïën — een zuiver arbitrair karakter; bepaalde normen worden hiervoor in de desbetreffende S.-E.R.-adviezen niet aangegeven.

Kritiek op de S.-E.R.-norm.

In de in 1954 uitgebrachte S.-E.R.-nota betreffende het vraagstuk van eventuele loonsverhogingen meent de Raad, „dat men in de huidige omstandigheden voor de beoordeling van de loonontwikkeling aan het verloop van de kosten van levensonderhoud geen overwegende betekenis moet toekennen”. Het prijzencriterium, waarbij de lonen waren gekoppeld aan het verloop van het prijsindexcijfer voor het gezinsverbruik, werd vervangen door het inkomenscriterium, waarbij de loonmaatregelen werden afgestemd op de ontwikkeling van het nationale inkomen per hoofd van de beroepsbevolking.

Wel dient hieraan te worden toegevoegd, dat de eerstgenoemde norm, hoewel in beginsel afgedankt, desalniettemin in de ontwikkeling na 1954 een niet onbelangrijke rol heeft gespeeld. Het zwaartepunt kwam evenwel te liggen op het inkomenscriterium, weshalve deze norm meestal wordt aangeduid als „de” S.-E.R.-norm. Voor een interpretatie van de economische ontwikkeling in de jaren 1954-1957 en een beoordeling van mogelijke beleidsfouten, verdient het aanbeveling de consequenties van de toepassing van deze

norm voor inkomensverdeling, betalingsbalans en prijsniveau aan een nader onderzoek te onderwerpen.

In een aantal gevallen leidt de toepassing van de S.-E.R.-norm tot een divergentie tussen de loonontwikkeling en het verloop van de arbeidsproductiviteit. In de eerste plaats zal bij een wijziging van het prijs- en inkomenspeil in het buitenland, welke de ruilvoet onveranderd laat, het reële nationale inkomen en — bij toepassing van de S.-E.R.-norm — het reële loon geen mutaties ondergaan. Het nominale nationale inkomen zal daarentegen door de gewijzigde exportprijzen en door de doorwerking van de overeenkomstige verandering van de importprijzen in het Nederlandse prijspeil wel een wijziging vertonen, welke bij toepassing van de S.-E.R.-norm in het nominale loonpeil doorwerkt. De verandering in de arbeidskosten per eenheid produkt, die zich ten gevolge van de divergentie tussen de ontwikkeling van het loonpeil en de arbeidsproductiviteit zal manifesteren, behoeft vanuit het gezichtspunt van een evenwichtige ontwikkeling van de betalingsbalans niet op bezwaren te stuiten. De wijzigingen in het nominale loonniveau en de arbeidskosten per eenheid produkt betekenen in feite immers slechts een aanpassing van het Nederlandse prijs- en inkomensniveau aan de ontwikkeling in het buitenland. Deze wijziging van het prijsniveau, die zeer wel ongewenste consequenties voor de inkomensverdeling met zich kan brengen (vergeten groepen), is voor een land als Nederland, dat zeer intensief aan het internationale handelsverkeer deelneemt, bij handhaving van een stelsel van vaste wisselkoersen, niet te vermijden.

Wanneer de prijsontwikkeling in het buitenland tevens een verandering van de ruilvoet met zich brengt, zal het reële nationale inkomen per hoofd een wijziging ondergaan. De toepassing van de S.-E.R.-norm zal in dit geval tot een evenredige verandering in het reële loon per werknemer leiden. De paralleliteit tussen het nominale loonniveau en de toegevoegde waarde per arbeider zal evenwel ook in dit geval gehandhaafd blijven. De arbeidskosten per eenheid produkt zullen daarentegen verandering ondergaan door de divergentie tussen loonpeil en arbeidsproductiviteit, doch hiertegen behoeft wederom geen bezwaar te bestaan, omdat ook hier in feite een aanpassing van het Nederlandse prijs- en inkomenspeil aan het buitenland plaatsvindt.

In de tweede plaats zal zich bij toepassing van deze norm een divergentie tussen loon en produktiviteit ontwikkelen, indien de getalsverhouding tussen werknemers en zelfstandigen aan verandering onderhevig is. Zoals reeds eerder werd uiteengezet⁵⁾, kan deze divergentie ongewenste repercussies voor betalingsbalans en inkomensverdeling met zich brengen.

In de derde plaats kan een afwijking tussen loon en produktiviteit optreden, indien de werkelijke of geschatte toeneming van het nominale nationale inkomen divergeert van de toeneming van het reële nationale inkomen door een binnenlandse inflatoire ontwikkeling. Een zodanig verloop laat zich denken, indien door gunstige afzetmogelijkheden of ondernemersafspraken het inkomen van de zelfstandigen de stijging van de produktiviteit overtreft. Deze inflatoire inkomensstijging bij de zelfstandigen vormt een normaal verschijnsel in een periode van hoogconjunctuur, terwijl bij een teruglopen van de economische activiteit de inkomens der zelfstandigen het eerst worden getroffen en bij de produktiviteitsontwikkeling ten achter blijven. In het S.-E.R.-rapport 1956 wordt dan ook opgemerkt, dat in een

⁵⁾ J. W. de Pous, Het bedrijfsleven en de ruimte, „E.-S.B.” van 19 september 1956.

periode van zeer gunstige conjunctuur, welke steeds gepaard zal gaan met relatief grotere ondernemerswinsten, een geringe daling van de loonquote zal optreden. Deze uitspraak van de S.-E.R. is door de Stichting van den Arbeid niet overgenomen bij de loonmaatregelen van 19 maart 1956; de Stichting beoogde door deze loonmaatregelen de loonquote zelfs enigszins ten gunste van de werknemers te wijzigen. Het is evenwel twijfelachtig, of een inflatoire inkomensontwikkeling bij de zelfstandigen, waarbij de inkomensvermeerdering der zelfstandigen de produktiviteitsstijging overtreft, zoals zich waarschijnlijk in 1955 in Nederland heeft voorgedaan, in zoverre o.a. de produktiviteitsstijging niet in de prijzen der eindprodukten werd doorgegeven, zich laat cureren door een inflatoire loonbeweging, waarbij de loonstijging de produktiviteitsvergroting eveneens overtreft. Ten gevolge van de doorberekening van deze loonsverhoging en de aanpassing van het inkomen van de zelfstandigen aan de toegenomen looninkomens zal het nominale nationale inkomen verder worden opgeschroefd, hetgeen bij toepassing van de S.-E.R.-norm weer tot nieuwe loonmaatregelen leidt enz. In deze omstandigheden kan het prijsbeleid een uiterst nuttige functie vervullen. Wij menen dan ook, dat de verdienste van het gevoerde prijsbeleid in de eerste plaats is gelegen in het doorbreken van deze vicieuze inflatoire inkomensbeweging, welke met name in 1956 een bedreiging voor de Nederlandse volkshuishouding betekende.

Met de opsomming van deze gevallen zijn de mogelijkheden tot een divergentie van loon- en produktiviteitsontwikkeling niet uitgeput. Zo leiden tariefsverhogingen door overheidsbedrijven, die volgens Pen de categoriale verdeling niet veranderen en dus geen loonronde uitlokken, bij toepassing van de S.-E.R.-norm in principe wel degelijk tot loonsverhoging, omdat deze tariefsverhogingen tot een vergroting van het nationale inkomen tegen factorkosten leiden (evenals zulks het geval is bij een verhoging van ambtenarensalarissen; het valt helaas buiten het kader van dit artikel nader in te gaan op de premisse, inhoudende, dat de hogere beloning der ambtenaren gepaard gaat met een evenredige stijging der produktiviteit in de overheidssector).

Ten slotte kan worden opgemerkt, dat de toepassing van de S.-E.R.-norm — ook bij een constante getalsverhouding tussen zelfstandigen en werknemers en een onveranderde ruilvoet — niet uitsluit, dat zich verschuivingen in de beloning per eenheid produktieve prestatie (dus in de prijzen der produktiefactoren) voordoen, welke uit een oogpunt van inkomensverdeling en noodzakelijk aanbod van produktiefactoren ongewenst moeten worden geacht. Een dergelijke situatie kan zich voordoen, indien per werknemer door arbeidstijdverkortung een geringer aantal produktieve prestaties wordt geleverd, terwijl daarentegen de produktieve prestaties per zelfstandige worden vergroot door uitbreiding van de arbeidstijd (in bijv. de landbouw niet geheel irreal bij verkortung van de arbeidstijd der werknemers) of vergroting van de hoeveelheid in het produktie-apparaat door zelfstandigen geïnvesteerd kapitaal. In dit geval zal bij toepassing van de S.-E.R.-norm een verschuiving in de beloning per eenheid produktieve prestatie van de werknemer (de loonvoet) ten opzichte van de beloning per eenheid produktieve prestatie van de zelfstandige (ondernemersbeloning, rentevoet) optreden. Deze verschuiving kan uit een oogpunt van een rechtvaardige inkomensverdeling en uit het gezichtspunt van een in verband met bevolkingsaanwas en snelle technische ont-

wikkeling noodzakelijk aanbod van kapitaal en ondernemersactiviteit niet verantwoord zijn.

In verband met de bij de toepassing van de S.-E.R.-norm mogelijke afwijking tussen loon- en produktiviteitsontwikkeling, welke — tenzij voortspuitende uit veranderingen in het buitenlandse prijzen- en kostenniveau — ongewenste repercussies voor betalingsbalans en prijsniveau met zich brengt, komt het ons gewenst voor de S.-E.R.-norm aldus te wijzigen, dat de nominale loonontwikkeling niet wordt gekoppeld aan de ontwikkeling van het nominale nationale inkomen, doch aan het verloop van produktiviteit en ruilvoet.

De toepassing van de S.-E.R.-norm.

Hoewel in de S.-E.R.-nota 1954 betreffende het vraagstuk van eventuele loonsverhogingen van de kosten van levensonderhoud-norm werd afgestapt, heeft deze norm in verschillende S.-E.R.-adviezen een rol gespeeld, inzonderde door de Raad werd bepleit de verzwaring van het werknemersbudget ten gevolge van premiebetaling bij de invoering van sociale voorzieningen en ten gevolge van huurverhoging door loonsverhoging te compenseren. Hoewel in beginsel het toepassen van beide normen niet tot een cumulatie van loonsverhogingen en tot een verdergaande divergentie tussen loon- en produktiviteitsontwikkeling behoeft te leiden — men kan zich voorstellen, dat bij het toepassen van de inkomensnorm rekening wordt gehouden met de op grond van de kosten van levensonderhoud-norm doorgevoerde loonsverhogingen — heeft de praktijk geleerd, dat het gevaar geenszins denkbeeldig is, dat eerst op grond van de inkomensnorm de bestaande ruimte wordt besteed voor „welvaarts“-loonmaatregelen, terwijl voor een daaropvolgende compensatie van prijsstijgingen in verband met verschuldigde werknemerspremie of huurverhoging onvoldoende ruimte aanwezig is, zodat de desbetreffende loonsverhoging een inflatoir karakter draagt. Als voorbeeld moge hier worden genoemd de door de S.-E.R. geadviseerde loonsverhogingen voor 1957 in verband met de invoering der algemene ouderdomsvoorziening en de komende huurverhoging, welke — mede gelet op de incidentele loonsverhogingen — de geraamde produktiviteitsstijging in dit jaar overtreft.

In verband met de rol, welke de kosten van levensonderhoud-norm nog steeds in het loonbeleid innemen, veronderstellen Pen en Andriessen dan ook iets te gemakkelijk, dat bij het thans gevolgde loonsysteem de prijsverhogingen in de overheidssector geen loonronde uitlokken. Wij wezen er reeds op, dat tariefsverhogingen in de overheidssector ook bij toepassing van de inkomens-norm via de vergroting van het nationale inkomen in principe tot loonstijging leiden. Wat betreft de mogelijke invloed van verhoging van de kostprijsverhogende belastingen minus subsidies op het loonpeil vanwege de hantering van de kosten van levensonderhoud-norm moge worden verwezen naar de uitspraak der drie centrale werknemersorganisaties in het tot de Regering gericht schrijven dd. 22 januari 1957: „De uiteindelijke conclusie van de werknemersvertegenwoordigers is, dat het maximaal aanvaardbare indexcijfer voor de kosten van levensonderhoud gemiddeld over het jaar 1957: 112 bedraagt met als eindcijfer 114,5. Zou het indexcijfer deze grens overschrijden, dan behoudt de vakbeweging zich het recht voor een loonsverhoging aan de orde te stellen”.

Ten slotte heeft het huidige institutionele kader, waar-

binnen de loonvorming zich afspeelt, bijgedragen tot vergroting van de divergentie tussen loon- en produktiviteitsontwikkeling. De verschillende stadia, waarin het loonoverleg zich afspeelt, versterken de mogelijkheid van een afwijking tussen de uiteindelijke stijging van het loonpeil en de meest gewenste loonontwikkeling, waartoe op grond van de door de S.-E.R. gehanteerde normen moet worden geconcludeerd. Alvorens een bepaalde loonmaatregel in de collectieve contracten en loonregelingen is geëffectueerd, vindt overleg plaats in de Sociaal-Economische Raad, de Stichting van den Arbeid, tussen Stichting en Regering en ten slotte in de afzonderlijke bedrijfstakken, waarbij met name in een situatie van volledige werkgelegenheid in elk van de stadia een zekere tendens tot opvoering van het percentage loonsverhoging aanwezig is. Zo hebben bijv. de loononderhandelingen in de Stichting van den Arbeid in 1954 en 1956 tot resultaten geleid, welke de uitkomsten van de S.-E.R.-norm in niet onbetekenende mate overtroffen; een welvaartsloonronde van 6 pCt. zoals in oktober 1954, laat zich niet direct in overeenstemming brengen met de 2 à 3 pCt. loonsverhoging, welke door de S.-E.R. werd gesuggereerd.

Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat in verband met de inhoud van de inkomensnorm van de S.-E.R., het niet consequent toepassen van deze norm en het in een aantal stadia gevoerde loonoverleg, loon- en produktiviteitsontwikkeling in de afgelopen jaren divergeerden en een niet onbelangrijke stijging van de arbeidskosten per eenheid produkt is opgetreden. Vgl. tabel 1.

TABEL 1.

Arbeidskosten per eenheid produkt

Jaar	Loonsom per werknemer	Productie per werknemer in de industrie	Arbeidskosten per eenheid produkt
1951	8	2	+ 6
1952	4	2	+ 2
1953	3	8	- 5
1954	11	7	+ 5
1955	7	4	+ 3
1956	10	3	+ 7
1957	4	1	+ 3

Daar deze stijging van de arbeidskosten in verband met de verhoging van de kostprijs en de mogelijke verslechtering van onze internationale concurrentiepositie tot ongewenste consequenties voor het binnenlandse prijspeil en de positie van de betalingsbalans leiden, verdient een wijziging van het gevoerde beleid, gelegen in een verandering van de gehanteerde norm, een consequente toepassing daarvan en een vermindering van het aantal stadia, waarin het overleg wordt gevoerd, aanbeveling. Dit laatste overeenkomstig het door de S.-E.R. in 1955 uitgebrachte advies inzake het vraagstuk van de toekomstige loonpolitiek.

De ontwikkeling in 1956.

Bezien we het in 1956 gevoerde beleid tegen de achtergrond van bovenstaande beschouwingen, dan komt het ons voor, dat de verantwoordelijkheid van de maatschappelijke en politieke beleidsinstanties groter is dan de kwantitatieve benadering van Lips doet voorkomen, al stemmen wij gaarne met Lips in, dat bij de beoordeling van de vraag in welke mate de beleidsinstanties een groot aantal factoren kunnen voorzien, subjectieve inzichten een belangrijke rol spelen ⁶⁾.

Lips splitst de verslechtering van de betalingsbalanspositie van 1955 op 1956 in de navolgende factoren:

⁶⁾ J. Lips, t.a.p., blz. 322.

TABEL 2.

Buitenlandse omstandigheden:	
Toeneming uitvoer met daarbij behorende invoer	f. 120 mln.
Verslechtering ruilvoet	„ 220 „
	f. 100 mln.
Binnenlands beleid:	
Belastingen	f. 150 mln.
Loonsverhogingen	„ 200 „
Prijstabilisatie	„ 150 „
Overheidsuitgaven en woningbouw	„ 180 „
	f. 680 „
Overige factoren:	
Afwijkend economisch gedrag	f. 340 mln.
Extra invoer vanwege beperkte productiecapaciteit	„ 200 „
Voorraadvorming	„ 120 „
	„ 660 „
	f. 1.440 mln.

Daar in 1955 een ruimte in de betalingsbalans van f. 340 mln. aanwezig was en vervolgens op een verbetering van de betalingsbalans met in ieder geval f. 120 mln. uit hoofde van een verbeterde exportsituatie en met f. 150 mln. in verband met een verminderde voorraadvorming mocht worden gerekend, zou volgens Lips een bestedingsverruiming van circa f. 600 mln., welke dus weinig afwijkt van de resultaten van het in feite gevoerde beleid, verantwoord zijn geweest. Men kan deze conclusie van Lips ook aldus formuleren: in verband met het overschot op de betalingsbalans in 1955 en de extra-voorraadvorming ten bedrage van f. 270 mln. in 1956 zou een achteruitgang van het betalingsbalanssaldo op lopende rekening in 1957 met f. 610 mln. ten opzichte van 1956 te verdedigen zijn geweest; dit bedrag is evenwel met f. 830 mln. overschreden, doch dit is slechts voor f. 70 mln. toe te schrijven aan het gevoerde beleid en voor f. 760 mln. aan factoren, waarop de beleidsinstanties geen invloed konden uitoefenen, nl. ruilvoetverslechtering (f. 220 mln.), afwijkend economisch gedrag (f. 340 mln.) en extra invoer vanwege beperkte productiecapaciteit (f. 200 mln.). Deze conclusie is evenwel slechts dan aanvaardbaar, indien laatstgenoemde factoren niet voorzienbaar zouden zijn geweest en hier kan een vraagteken worden geplaatst.

De verslechtering van de ruilvoet in 1956 week praktisch niet af van die in de jaren 1954 en 1955. De bij het loonbeleid gehanteerde normen waren gericht op de realisering van een van het normale conjunctuurpatroon afwijkende inkomensstructuur, welke naar verwacht mocht worden de consumptieve vraag zou stimuleren. Ook de vorm waarin en zelfs de benaming waaronder de verhoging van de loonsom werd geëffectueerd (uitkering ineens, hogere vakantietoelage, welvaartsloonronde) evenals — zoals Andriessen terecht opmerkt — de snelle opeenvolging van loonmaatregelen, zoals de laatste jaren het geval is geweest, waarbij de mogelijkheid aanwezig is dat de loontrekkers bij hun verbruik rekenen op verdere loonstijgingen en op den duur het sparen in het gedrang komt, stimuleren een verhoging van de consumptiequote. Voorts werkten de autonome belastingwijzigingen in 1956 — volgens de berekeningen van Lips te splitsen in een verlaging van de directe belastingen op het looninkomen en van de indirecte belastingen met resp. f. 70 en f. 230 mln. en een verhoging van de directe belastingen op de overige inkomens met f. 40 mln. — stimulerend op de uitzetting van de consumptieve bestedingen.

Dat een en ander ten slotte heeft geleid tot een extra invoer vanwege de beperkte productiecapaciteit behoeft ook niet direct bevreesdheid te wekken. Gezien de volledige inschakeling van de productieve krachten en de tendens tot stijging van de marginale invoerquote bij toenemende welvaart had het uitblijven van deze extra invoer misschien

eerder verwondering moeten doen rijzen.

Derhalve komt de conclusie van Lips ons inderdaad iets te „gouvernementeel” voor.

Prijnsbeleid en inkomensstructuur.

Door de toepassing van de S.-E.R.-norm, uitgaande van de basisperiode 1949-1952 en a fortiori door de toepassing van de Stichtingsnorm, uitgaande van de basis„periode” 1954 met een enigszins hogere loonquote, vertoont de inkomensverdeling in de laatste jaren een ontwikkeling, welke afwijkt van het normale conjunctuurpatroon. Deze verschuiving in de inkomensverdeling ten gunste van de werknemers heeft uit een oogpunt van een sociaal rechtvaardige inkomensverdeling veel aantrekkelijks. Dit resultaat kan evenwel slechts worden bereikt, indien het daarop gerichte loonbeleid wordt gesteund door een prijsbeleid, welke — in analogie met het gevoerde loonbeleid — is gericht op het voorkomen van een inflatoire inkomensontwikkeling bij de zelfstandigen. Aldus wordt het prijspeil — en terecht — gebruikt als instrument voor een brede verdelingspolitiek. Pen is evenwel van mening, dat wie het aldus gevoerde beleid aldus karakteriseert, blijk geeft het niet te begrijpen. Het zij zo. Toch blijven wij vooralsnog van gevoelen, dat de gevoerde prijsbeleid eerst recht kan worden verstaan en gewaardeerd als complement van het in de laatste jaren gevoerde loonbeleid, dat gericht is geweest op het realiseren van een inkomensstructuur, die afwijkt van het normale conjunctuurpatroon. Zonder dit prijsstabilisatiebeleid zou — anders dan Pen stelt — ondanks de toegenomen macht van de vakverenigingen, de beoogde standaard-loonquote in de alsdan ontstane wedloop tussen lonen en prijzen niet zijn bereikt. Mede dank zij de met medewerking van het bedrijfsleven gevoerde prijsbeleid kon resp. zal deze loonquote in 1956 en 1957 zelfs worden overschreden. Uit het gebezigde rentabiliteitscriterium bij de beoordeling van verzoeken tot prijsverhoging blijkt trouwens, dat aan prijsbeleid ook meer rechtstreeks inkomenspolitieke aspecten inherent zijn.

Wanneer Pen suggereert, dat zonder het gevoerde prijsbeleid het arbeidersaandeel met twee-derde deel van de loonstijging zou zijn toegenomen, komt ons zulks niet juist voor, daar in dit geval niet alleen volledige doorberekening van loonsverhogingen (en a.o.v.-premie) doch ook een aanpassing van het inkomen der zelfstandigen aan het gestegen looninkomen zou hebben plaatsgevonden.

„Ik ken”, aldus Pen, die in dit verband spreekt van een suggestieve maar misplaatste voorstelling van zaken, „een moeder, die haar kinderen, als deze tekenen van overmatige drift vertonen, met het hoofd onder een kraan houdt. Mag men nu zeggen, dat zij bezig is de structurele lichaamstemperatuur van haar kroost te wijzigen?”. Wij zouden willen opmerken, dat dit slechts een kwestie van frequentie, of anders gezegd, een kwestie van volhouden is. Maar dit is hier niet in het geding. Het gaat bij het loon- en prijsbeleid ons inziens niet om een wijziging van de structurele lichaamstemperatuur maar om een verandering van het structurele psychische temperament der machtsgroeperingen in het economisch leven, waarvan matiging bij de inkomensvorming wordt gevraagd, opdat een inkomensinflatie worde voorkomen. Spreekt Economische Zaken in dit verband niet gaarne van een shock-therapie?

Wat betreft de kwestie van volhouden, kan worden opgemerkt, dat de centrale werkgeversorganisaties inmiddels hebben toegezegd het prijsstabilisatiebeleid te blijven steunen en de looncompensatie in verband met de komende

De werkelijke wens van de Europese landen om tot een vrijhandelszone te komen hangt af van het economisch belang dat men daarbij heeft en van de offers die men op het terrein der eigen economische soevereiniteit wil brengen. Wat dit laatste betreft blijkt er een sterke correlatie te zijn tussen de mogelijke vrijmaking van het goederenverkeer en de kracht van de instituten die men zich voorstelt. Daar men in het gebied van de instituten zeker niet zover zal willen gaan als in het gebied van de Zes, is het stellig niet te veel om te stellen, dat daarom de vrijmaking van het goederenverkeer minder ver zal gaan. De economische belangen van de verschillende landen bij de vrijhandelszone — die verdeeld zijn — zijn belangrijk voor de bereidheid tot het brengen van offers op dit terrein. De typische en delicate verhoudingen kunnen alleen via het compromis, hetgeen een beperking is, hun plaats vinden.

Vrijhandelsperikelen in een gemeenschappelijke markt

Men schrijft ons:

Wanneer men het Verdrag voor een Europese Economische Gemeenschap bestudeert en zich bezint op de problematiek van de associatie van de vrijhandelszone met de E.E.G., blijkt aldaar, dat dit een verre van eenvoudige zaak is.

Het vraagstuk van de associatie van de vrijhandelszone met de Euromarkt wordt beheerst door drie factoren:

1. Een vrijhandelszone wordt, evenals een douane-unie, gekenmerkt door afschaffing van invoerrechten en kwantitatieve restricties tussen de aan het vrijhandelsgebied deelnemende landen. Het verschil met een douane-unie bestaat hierin, dat de landen aangesloten bij een douane-unie, één buitenrecht hebben. Een vrijhandelszone daarentegen kent geen gemeenschappelijk buitenrecht, zodat het gevaar ontstaat dat produkten van buiten het vrijhandelsgebied via de landen met het laagste recht worden doorgevoerd naar landen met een hoog recht. Dit betekent, dat in tegenstelling tot een douane-unie een vrijhandelszone alleen maar betrekking kan hebben op produkten,

die in het vrijhandelsgebied zelf worden geproduceerd. Dit roept echter de uitermate gecompliceerde vraag in het leven, wanneer een produkt „als in de vrijhandelszone geproduceerd” kan worden beschouwd. (Deze problematiek van de produktenorigine zal hieronder afzonderlijk worden besproken).

2. De landen, die aan de vrijhandelszone deelnemen (in het algemeen de O.E.E.C.-landen), zullen stellig nimmer de supranationale constructies van de Zes accepteren: Tot welke complicaties dit leidt zal eveneens in een aparte paragraaf worden gezien.

3. De belangrijkste partner in de vrijhandelszone is het Verenigd Koninkrijk. Het Verenigd Koninkrijk heeft weliswaar belangen bij de vrijhandelszone, doch deze zijn niet onbeperkt, gegeven de speciale relaties met de Commonwealth-landen.

Het lijkt dan ook niet waarschijnlijk, dat men in Engeland bereid zal zijn om een exceptioneel hoge prijs te betalen voor de realisatie van de vrijhandelszone. Omgekeerd is het de vraag, welke prijs de Zes willen vragen om de

(vervolg van blz. 568)

huurverhoging niet in de prijzen door te berekenen, hetgeen medewerkt in de richting van verschuivingen in het conjuncturele inkomenspatroon. Men behoeft hiervoor niet naar 1956 — een jaar, waarin een nominale loonvoetstijging culmineerde — te verwijzen, zoals Pen aan Schouten verwijt. Het is juist het jaar 1957 met, naar verwacht mag worden, een betrekkelijke rust op het loonpolitieke front, waarin volgens de ramingen van het Planbureau een loonquote zal worden gerealiseerd, die de loonquote van alle na-oorlogse jaren — ook die van 1956 — overtreft. Het is ons dan ook niet geheel duidelijk, waarom Pen deze verschuiving kenmerkt als een tijdelijke rimpeling, die bij stijgende arbeidsproductiviteit spoedig teniet wordt gedaan en thans alweer goeddeels is verdwenen. Ook in de toekomst zal ongetwijfeld naar bestendiging van het huidige loonaandeel in het nationale inkomen worden gestreefd. Zo achten wij het niet uitgesloten, dat de centrale werknemers-

organisaties bij een toekomstig loonoverleg aan de werkgevers zullen voorstellen de inmiddels beroemde S.-E.R.-basis 1949-1952 ter berekening van de standaard-loonquote te vervangen door de basis 1956-1957, zoals tot op zekere hoogte reeds geschiedde in het S.-E.R.-rapport inzake de bestedingen, waar de bestedingsbeperking werd geënt op de raming van inkomens en bestedingen in de prognose 1957 bij ongewijzigd overheidsbeleid. Dit zal dan — evenals bij de geboorte van de zgn. Stichtingsnorm in juli 1955 — geschieden op grond van het vreedzame argument: laat ons nu alle controversiële punten begraven. Overigens niet alleen een vreedzaam doch tevens een redelijk argument, dat destijds ook in hoge ambtelijke kringen positief werd gewaardeerd, al moge een en ander daarna tot enige interdepartementale controverses hebben geleid.

Op de gevolgen van deze structurele verschuiving in de inkomensverdeling zal in het tweede gedeelte van dit artikel nader worden ingegaan.

's-Gravenhage.

J. W. DE POUS.

toegang tot hun markten voor anderen te openen en of uiteindelijk vraag- en biedprijs elkaar zullen kunnen benaderen.

De originekwestie.

Er zijn nog maar weinig gegevens bekend over de wijze waarop men zich de originecontrole in de vrijhandelszone voorstelt. Indien men op het kompas van het gezond verstand vaart, komt men tot de conclusie dat het vraagstuk in de praktijk onoplosbaar moet zijn.

In beginsel kan men zich twee manieren voorstellen waarop de origine kan worden geregeld.

In de eerste plaats zou men kunnen uitgaan van een bepaalde procentuele toegevoegde waarde aan een bepaald goed om te bepalen of het van origine is veranderd. Het begrip „toegevoegde waarde” is echter nauwelijks exact te vangen, omdat het van vele factoren afhankelijk is. Een ondernemer kan bijv. door zijn prijszetting met de toegevoegde waarde manipuleren. Indien hij door lage invoerrechten goedkoop zijn materialen buiten de vrijhandelszone koopt en duur in de vrijhandelszone verkoopt, kan hij de post „onkosten” (salaris van de directeur!) aanzienlijk opvoeren. De anomalie doet zich dan voor, dat naarmate het verschil tussen de buitenrechten groter wordt, de toegevoegde waarde des te hoger kan worden opgevoerd!

Verder kunnen twee firma's, die hetzelfde produkt maken, grote verschillen in toegevoegde waarde hebben, zodat het ene produkt wel geëxporteerd zou kunnen worden en het andere niet! Uiteraard zijn deze goederen in de praktijk nimmer van elkaar te onderscheiden, waardoor controle onmogelijk wordt.

Een andere mogelijkheid om de originewijzigingen in voorschriften te vangen is de samenstelling van een soort encyclopedie van originewijzigende handelingen. Ook dit is uitermate moeilijk, omdat men alle denkbare bedrijfs-handelingen zou moeten beschrijven met alle ingewikkelde complicaties en variaties van dien. Voor sommige handelingen of bewerkingen is dit wellicht nog mogelijk, doch het wordt wel bijzonder ingewikkeld wanneer voor de voortbrenging van een bepaald produkt zowel origine- als niet-originewijzigende handelingen zijn verricht. Indien bijv. een pleziervaartuigje wordt geëxporteerd, wie kan dan uitmaken in welke mate en voor welke onderdelen originewijziging heeft plaatsgevonden?

Zelfs in die gevallen waar de originewijziging exact traceerbaar is, zal men toch vaak indirecte doorstromingseffecten krijgen. Wanneer bijv., om het geval wat extreem te stellen, een geassocieerd vrijhandelszoneland goedkope halffabrikaten uit India koopt, en hiermee zijn eigen industrie beconcurrereert, zal het prijsniveau van deze in de eigen industrie voortgebrachte halffabrikaten sterk gedrukt worden op het niveau van de wereldmarktprijs voor deze goederen.

Het goedkope binnenlandse produkt zal dan worden geëxporteerd naar de gemeenschappelijke markt, terwijl het tekort op de binnenlandse markt met Indiase goederen zal worden aangevuld. Langs deze indirecte weg vinden dan toch de importen via het land met het laagste invoerrecht plaats, zelfs bij stringente originecontrole!

Het is dan ook verre van duidelijk hoe men tot een deugdelijke regeling van de origineproblematiek wil komen. Men zal ófwel tot een coördinatie en harmonisatie van de tariefpolitiek in het vrijhandelsgebied moeten komen, zodat al te grote tariefverschillen worden weggewerkt

(doch dit impliceert praktisch dat een krachtige institutionele procedure nodig is om de tarief- en handelspolitiek tegenover het niet deelnemende gebied in de hand te houden), óf de consequentie trekken dat op ruime schaal uitzonderingen op het vrije verkeer van goederen zullen moeten kunnen worden gemaakt, teneinde „doorstromingseffecten” te voorkomen. Het probleem heeft dan een geheel ander karakter gekregen.

De associatieproblematiek.

Ook de associatieproblematiek als zodanig lijkt niet bijzonder eenvoudig. Allereerst is daar de vraag, hoe men in de vrijhandelszone tegen concurrentievervalsing moet optreden (subsidies e.d.). Door *subsidies* kan men immers de vrijmaking van het goederenverkeer volledig frustreren. In de Zes is dit probleem supra-nationaal opgelost. De Gemeenschap verbiedt of wijzigt subsidies (in de meest ruime zin van het woord), die in strijd zijn of komen met het verdrag. Indien de subsidies in de vrijhandelszone niet geregeld zouden worden, zou echter niet alleen het vrije goederenverkeer indirect op alle mogelijke manieren weer kunnen worden gefrustreerd, doch het zou ook betekenen, dat de te associëren gebieden zonder equivalente tegenprestatie zouden profiteren van de opruiming van bepaalde indirecte barrières, die men gegeven de daarvoor geldende krachtige procedure, in de Zes kan verwachten. Indien men in de vrijhandelszone de supra-nationale oplossing schuwt (en dit is waarschijnlijk), doet zich de mogelijkheid voor, dat indien men in deze zone tot een „slappere” regeling van de concurrentievervalsing zou komen, er twee procedures ontstaan, een vrijhandelsmarkt-procedure en een „Euromarkt”-procedure.

Nu is het nuttig in dit verband drie soorten subsidies te onderscheiden. In de eerste plaats de subsidies in het E.E.G.-gebied, die alleen de belangen van de landen van de Gemeenschap regarderden. Deze geven geen complicaties, aangezien deze onder de procedure van de Gemeenschap vallen. Daarnaast zijn er die subsidies in het E.E.G.-gebied, die alleen de belangen van de vrijhandelszone raken en niet of nauwelijks de belangen van het E.E.G.-gebied. Ook deze zullen geen complicaties geven, aangezien hierop de eventuele procedure van de vrijhandelszone van toepassing zou zijn. De belangrijkste categorie wordt echter gevormd door die subsidies (bijv. aan een bepaalde bedrijfstak, die òn concurreert zowel met goederen uit de E.E.G.-landen als uit de vrijhandelslanden), die de belangen van zowel de Gemeenschap als de vrijhandelszone raken.

Indien de Gemeenschap deze verbiedt, zou het betrokken land goedkeuring in de vrijhandelszone kunnen verkrijgen en omgekeerd zouden subsidies, die de Gemeenschap toestaat, in de vrijhandelszone verboden kunnen worden. De machinerie klopt dan niet meer. De eenvoudigste regeling zou zijn, dat die maatregelen — van welke zijde zij ook komen mogen — die een subsidie ongedaan maken, altijd prevaleren. Met andere woorden, een subsidie, die door de E.E.G. wordt verboden, kan nooit door de vrijhandelszone-organisatie ongedaan worden gemaakt en omgekeerd. Het bezwaar is dan alleen, dat de zes Messina-landen, waar de subsidies door twee molens moeten, grotere offers brengen dan de economisch geassocieerde landen. Het zou dan ook gewenst zijn de procedure voor het afschaffen van subsidies in de vrijhandelszone zo stringent mogelijk te maken, doch dit impliceert krachtige instituten. Indien deze ontbreken zal het moeilijk zijn

het handelsverkeer in dezelfde omvang vrij te maken als in de E.E.G. krachtens het verdrag mogelijk is.

De *distorsies* (d.w.z. de bevoordeling of benadeling van één of meer bepaalde bedrijfstakken in een bepaald land in vergelijking tot andere bedrijfstakken door administratieve of wettelijke maatregelen) kunnen in de Gemeenschap worden opgelost door harmonisatie van wettelijke maatregelen. De Commissie kan na de eerste etappe voorstellen doen, waarover de Raad met gekwalificeerde meerderheid beslist. Aangezien de praktijk zal moeten leren, of de vage bepalingen van het E.E.G.-verdrag terzake van deze materie zin en betekenis zullen hebben, lijkt het niet noodzakelijk in de vrijhandelszone te trachten veel op dit terrein te bereiken.

Wat de *kartels* betreft, is duidelijk dat een stringente kartelpolitiek het vrije goederenverkeer kan frustreren. Hiervoor zal langs evolutieve weg — aldus het E.E.G.-verdrag — in het gebied van de Zes een regeling worden getroffen. Deze regeling wordt door de Europese Commissie uitgewerkt, terwijl de Raad van Ministers hierover te zijner tijd met gekwalificeerde meerderheid beslist.

Het is de vraag, of men in het vrijhandelsgebied aan deze materie überhaupt iets moet of zelfs kan doen. Hoe ruimer het vrije goederenverkeer, hoe meer de kartels het leven zuur wordt gemaakt. De afschaffing van handelsbelemmeringen is dan ook een van de belangrijkste instrumenten voor één anti-kartelpolitiek. Een doeltreffend kartelbeleid is trouwens alleen denkbaar in een behoorlijk institutioneel kader. Waar dit kader ontbreekt blijven de kartels vrij spel houden. Men moet in een vrijhandelszone van „eenvoudige opzet” dan ook rekening blijven houden met het feit, dat in de ongunstigste gevallen machtige kartels de vrijmaking van het goederenverkeer tot een fictie kunnen maken.

Moeilijk schijnen ook de *concurrentieverhoudingen in de landbouwsector*. In het gebied van de Zes heeft men het vraagstuk trachten te benaderen door een steeds verdergaande supra-nationale agrarische politiek langs procedurele weg uit te stippelen. Een andere oplossing is nauwelijks voor de in alle Europese landen toegepaste geleide landbouweconomie denkbaar. Deze E.E.G.-procedure is echter wel de limiet van het mogelijke. Het ziet er echter niet naar uit, dat men deze supra-nationale weg in het vrijhandelsgebied zou willen bewandelen.

Überhaupt zal de agrarische sector een belangrijke toetssteen vormen voor de offers die Groot-Brittannië bereid is terwille van de vrijhandelszone te brengen. Prof. Robinson heeft er indertijd in het *Economic Journal* op gewezen, dat het aandeel van Englands agrarische productie in een eeuw tijd van 20 pCt. tot 4,7 pCt. is teruggelopen. Dit is zo'n bijzonder laag percentage, dat in agrarisch opzicht het Verenigd Koninkrijk uitermate kwetsbaar is (defensie-overwegingen!). Enkele van de Messina-landen daarentegen (w.o. Nederland!) hebben wel een eminent belang bij agrarische export naar de vrijhandelszone. Ook in dit opzicht is niet duidelijk, waar het vrijhandelschip moet stranden. Een onbeperkte vrijheid op dit gebied lijkt nauwelijks denkbaar.

Minder diep gewortelde fundamentele tegenstellingen zullen er denklijk op het terrein van de *harmonisatie van de betalingsbalansen* liggen. Ook de Zes hebben dit vraagstuk niet afdoende kunnen oplossen en het in de sfeer van permanente pressie op de boosdoener(s) gezocht. Een punt dat verre van duidelijk is en wel van belang is voor de relaties van de Messina-landen met de rest van de wereld

inclusief de vrijhandelslanden, is in hoeverre men in de Zes betalingsbalansrestricties discriminatoir (ten gunste van de Zes) mag toepassen. In dit opzicht liggen de zaken verre van helder. Nòch de betalingsbalansbepalingen van het G.A.T.T., nòch die van de O.E.E.C. (expliciet en impliciet door het verdrag voor een E.E.G. erkend), laten in hun betalingsbalansparagrafen discriminaties bij de toepassing van betalingsbalansrestricties toe. De douane-unie bepalingen uit dezelfde G.A.T.T.- en O.E.E.C.-Agreement, die evenzeer op het gebied van de Zes van toepassing zijn, zijn daarentegen ex definitione discriminatoir! Indien de Zes van mening zijn, dat (op grond van het discriminatoire karakter dat een douane-unie altijd inhoudt) discriminaties bij het toepassen van betalingsbalansrestricties mogelijk zijn, zou dit diverse complicaties meebrengen. Met name zou de controle op het handelsverkeer met de buiten de Zes gelegen landen verzwaaard worden. Indien Frankrijk wel betalingsbalansrestricties heeft tegenover de landen buiten de Gemeenschappelijke Markt doch niet tegenover de Messina-landen, is controle nodig op het handelsverkeer om te voorkomen dat de goederen, waarvan de invoer in Frankrijk beperkt is via de Messina-landen, toch weer zouden worden ingevoerd.

De onderhandelingsposities van de landen in het vrijhandelsgebied.

De werkelijke wens (niet de fameuze lippendienst) van de Europese landen om tot een vrijhandelszone te komen hangt af van:

- het economisch belang, dat men bij een vrijhandelszone heeft;
- de offers, die men op het terrein der eigen economische soevereiniteit wil brengen.

Wat b) betreft lijkt er een sterke correlatie te zijn tussen de mogelijke vrijmaking van het goederenverkeer en de kracht van de instituten, die men zich voorstelt.

Hoe zwakker de instituten, die men voorziet, d.w.z. hoe minder soevereiniteit men wil prijsgeven, hoe groter de beperkingen zullen zijn op het gebied van de werkelijke vrijmaking van het goederenverkeer. Dit bleek in het voorafgaande uit het vraagstuk van de omvang, die de coördinatie van de tariefpolitiek tegenover niet-deelnemende landen moet aannemen, wil de vrijhandelszone effectief werken. Dit bleek voorts uit de oplossing van het subsidievraagstuk, het kartelvraagstuk, het landbouwvraagstuk en tot zekere hoogte ook uit het betalingsbalansvraagstuk. Dit blijkt ook uit het vraagstuk van de escapeclausules. Indien een supra-nationaal orgaan de ontsnappingsclausules regelt, heeft men de garantie, dat dit zo objectief mogelijk zal gebeuren en binnen redelijke grenzen. Indien de deelnemende landen een zo ruim mogelijke autonomie houden om ontsnappingsclausules toe te passen, zullen zij hier ook een zo ruim mogelijk gebruik van maken. Denkbaar is nog, dat men het gebruik of liever misbruik hiervan bij verdrag kwantitatief beperkt, doch dan kan men er zeker van zijn, dat men ten eeuwige dage met een groep moeilijke gevallen zal blijven zitten, die de handel blijvend zullen beperken. De liberalisatie-procedure, die in de O.E.E.C. thans voor kwantitatieve restricties geldt, is hiervan het levend bewijs! Het is een kinkhoest, die nimmer schijnt te slijten.

Aangezien men in het gebied van de vrijhandelszone op het gebied van de instituten zeker niet zover zal willen gaan als in het gebied van de Zes, is het stellig niet te

West-Vlaanderen is sinds oudsher een reservoir van goedkope arbeidskrachten voor de Noordfranse industrie. Het sluiten van de grens in de crisisjaren voor een groot gedeelte van de grensarbeiders veroorzaakte dan ook in de Belgische grenszone massale werkloosheid. In 1956 ontstond vanuit Frankrijk o.a. als gevolg van de gunstige conjunctuur, een grote aanzuigingskracht, welke zich tot op heden laat gevoelen. Het wegvloeiën van arbeidskrachten heeft in de plaatselijk gevestigde nijverheid moeilijkheden veroorzaakt. De Franse protectiepolitiek t.o.v. grensarbeiders creëert in de grenszone lange perioden van hoge werkloosheid. De frictie- en conjunctuurwerkloosheid wordt als het ware op de arbeidsmarkt van de Vlaamse grenszone afgewenteld. Schrijver pleit voor een zo snel mogelijk overleg met de Franse Overheid teneinde te proberen het statuut van de grensarbeider te verbeteren.

Door de aanhoudende zuigkracht van de Noordfranse industrie op de arbeidsmarkt van het zuiden van West-Vlaanderen, zijn in de jongste maanden de destijds belangrijke arbeidsoverschotten in deze streek geslonken, en zijn knelpunten inzake arbeidsvoorziening ontstaan in de plaatselijk gevestigde industrie. In de grenszone, waar gedurende lange jaren hoge werkloosheid heerste, is een schaarste ontstaan op de arbeidsmarkt en heeft thans de gevestigde nijverheid met een verschijnsel van werkverlaten rekening te houden.

In deze bijdrage zal na een korte historische schets een overzicht worden gegeven van de jongste evolutie van het grensarbeidersverschijnsel in West-Vlaanderen. Daar deze provincie wegens haar gunstige ligging tegenover het Franse Noorden permanent 65 à 70 pCt. van het totale aantal Belgische grensarbeiders telt, zal slechts de beweging in deze streek in deze bijdrage worden betrokken.

Korte historiek.

West-Vlaanderen, het meest westelijk gelegen landsdeel van België en de enige provincie van het land welke paalt aan de Noordzee, is sinds oudsher een reservoir van goedkope arbeidskrachten voor de Noordfranse

(vervolg van blz. 571)

veel om te stellen, dat daarom de vrijmaking van het goederenverkeer minder ver zal gaan. De vraag is alleen, welke gradatie deze beperkingen zullen aannemen, doch met deze vraag is men in een cirkel terechtgekomen, aangezien deze gradatie weer in belangrijke mate zal afhangen van de kracht van de institutionele oplossingen. Belangrijk voor de bereidheid tot het brengen van offers op dit terrein is echter wel het economisch belang van de verschillende landen bij de vrijhandelszone. Deze belangen zijn namelijk verdeeld. Binnen het kader van de Zes zullen waarschijnlijk de van nature protectionistische landen de vrijhandelszone zoveel mogelijk willen afzwakken, terwijl de landen met de lage tarieven deze vermoedelijk zoveel mogelijk willen versterken.

In het associatiegebied is de belangrijkste partner, het Verenigd Koninkrijk, slechts binnen zekere grenzen ge-

De Noordfranse industrie en de Westvlaamse grenszone

industrie. De arbeidsmigraties van Westvlamingen naar de Franse departementen dagtekenen van het einde van de 19e eeuw; bezuiden de landsgrens vonden zij werkgelegenheid in het Département du Nord die zij in eigen gewesten niet konden aantreffen.

Deze reserve van ongebruikte arbeidskrachten liet aan de Noordfranse industrie toe zich verder te ontwikkelen. Na Rijssel werkte zich in de loop van de 19e eeuw de textielnijverheid op te Tourcoing en te Roubaix. Beknotte inzake werving van arbeidskrachten door de ligging in de zuigkracht van Rijssel, richtte de nijverheid van deze steden zich meer en meer naar de Westvlaamse grensgebieden. Later werd door de opkomst van de metaalnijverheid de textiel in de oude industrie centra als Rijssel verdrongen. Aangetrokken door de arbeidsreserve van het Vlaamse land ontwikkelde zich deze bedrijfstak in de grenssteden. Een gordel van nijverheidsgebouwen ontstond langs de grenszone op Franse bodem; zij was voor haar arbeidsbevoorrading afgestemd op het dichtbevolkte zuiden van West-Vlaanderen. Aan de overzijde van de grens, nl. op Belgisch grondgebied, ontstonden typische slaapgemeenten, die voor 50 à 70 pCt. op werkgelegenheid in Frankrijk zijn aangewezen.

interesseerd. Deze grenzen liggen denkkelijk bij een zo groot mogelijke veiligstelling van de eigen landbouwpositie en de bewaking van de handelsrelaties met de Commonwealth. Denemarkens belang staat hier diametraal tegenover. Het is niet geïnteresseerd in de vrijmaking van het industriële goederenverkeer, doch wel in de vrijmaking van de agrarische sector. Voor Zweden ligt dit weer omgekeerd etc. Al deze typische en delicate verhoudingen kunnen alleen via het compromis hun plaats vinden. Het compromis is echter ex definitione een beperking. Dit alles wijst er wel op, dat gegeven de geschetste tegenstellingen en vooral ook de verschillen in methodische benadering vergeleken met het E.E.G.-verdrag, de vrijmaking van het verkeer in de vrijhandelszone nimmer die omvang zal kunnen krijgen als thans krachtens het E.E.G.-verdrag tussen de Zes het geval is. De toekomst zal leren of deze speculatieve kanttekening juist is.

In 1910 telde West-Vlaanderen 21.802 grensarbeiders; na de eerste wereldoorlog nam hun aantal toe tot circa 47.000. In 1936 was echter hun aantal geslonken tot 31.222. Door het in voege brengen van een grenskaart wist Frankrijk door massale weigering van de vereiste visa de grensarbeiders in de crisisjaren buiten het land te houden. Het sluiten van de grens voor een groot gedeelte van de grensarbeiders veroorzaakte dan ook in de Belgische grenszone massale werkloosheid. Sindsdien is de Franse politiek ter bescherming van eigen onderhorigen schering en inslag geworden.

In 1935 werd bij Belgisch-Frans akkoord de grenszone op Belgisch en Frans grondgebied vastgelegd van waaruit vrijelijk arbeiders van het ene land naar het andere konden migreren; drie van de acht arrondissementen in West-Vlaanderen behoren tot de grenszone.

Na de tweede wereldoorlog heeft de Franse administratie opnieuw een politiek ter bescherming van eigen onderhorigen gevoerd. Na de bevrijding werd de inwijking van Belgische grensarbeiders in Frankrijk door allerlei praktijken beperkt; slechts na de heropleving van de Noordfranse textielindustrie werd de beschermingspolitiek gedeeltelijk gemilderd: van 28.000 in 1946 steeg het aantal Westvlaamse grensarbeiders in 1948 tot 38.000.

Van 1948 tot 1955 is echter opnieuw onder druk van de conjunctuur het aantal grensarbeiders bestendig gedaald: in 1954 was het effectief afgenomen tot 31.500. Van 1955 af is opnieuw een langzame herleving waar te nemen; in 1956 ontstond echter vanuit Frankrijk, en dit als gevolg van de gunstige conjunctuur en het verschijnsel van massaal werkverlaten van de Noordafrikaanse arbeiders, een ware aanzuigingskracht, die zich tot op heden in de Westvlaamse grenszone verder laat gevoelen.

De uitwijking in 1956.

Het uitwijkingverschijnsel is vooral waar te nemen in de arrondissementen Kortrijk en Ieper, arrondissementen welke als te paard op het Noordfrans industriebekken gelegen zijn.

De supplementaire uitwijking van nieuwe grensarbeiders uit beide Westvlaamse arrondissementen bedroeg in 1956 circa 7.000; deze aangroei greep vooral plaats in het 3e en 4e kwartaal. De bijkomende vraag naar arbeidskrachten wordt in de Belgische grenszone echter slechts voor een gering gedeelte met werklozen gevoed. Nauwkeurige metingen wezen uit dat in 1956 slechts circa 40 pCt. van de bijkomende grensarbeiders uit werklozen bestond; onder de overigen telde men vooral arbeiders die in België hun werk hadden verlaten, nl. circa 40 pCt.¹⁾, en personen die voor het eerst in het economisch leven worden betrokken (20 pCt.).

Het verschijnsel van werkverlaten is niet nieuw in de grenszone. Vóór de tweede wereldoorlog werden de Belgische arbeiders aangelokt door de hogere lonen en de gunstige wisselkoers. Thans zijn de lonen echter in het algemeen belangrijk hoger in België dan in Frankrijk, doch hebben bepaalde categorieën geldelijk profijt bij tewerkstelling in Frankrijk. Zo maakt het stelsel van gelijk loon voor gelijk werk de tewerkstelling in Frankrijk interessant voor vrouwelijke arbeidskrachten; het regime van hogere kinderbijslagen maakt het tevens voor de familievader met drie kinderen vaak reeds interessant in Frankrijk te werken. Vermelden we nog dat de eerdere

¹⁾ Deze categorie omvat insgelijks de gedeeltelijk en toevallig werklozen.

erkenning van de jongeren als volwassen arbeiders en een gunstiger stelsel van leerlingencontract vooral op de jongeren een aantrekkingskracht uitoefenen.

Deze uitwijking heeft zich echter in 1956 niet voltrokken zonder in de plaatselijk gevestigde nijverheid moeilijkheden te veroorzaken. In het tweede kwartaal nam het verschijnsel van werkverlaten reeds duidelijke vormen aan; in het ambtsgebied van het arbeidsbemiddelingsbureau Kortrijk werden tussen begin april en eind juni reeds 173 werkverlatingen waargenomen, terwijl gedurende dezelfde periode maar 149 werklozen in Frankrijk konden worden geplaatst. Dit zonderlinge verschijnsel vindt vooral zijn verklaring in de gebruikte aanwervingsmethodes: de vraag kwam in het merendeel van de gevallen niet langs de gewestelijke arbeidsbemiddelingsbureaus terecht op de arbeidsmarkt, maar wel langs de autobus-uitbaters die ook in de fabrieken patrouilleerden om nieuwe grensarbeiders aan te werven. Deze wilde werving had twee gevolgen, nl. (1) het vertrekken uit de onderneming, zodat het produktieproces verstoord werd en turnover ontstond en (2) een zeer grote turnover in de Franse ondernemingen, waartegen trouwens de Franse administratie reeds in november jl. drastische maatregelen trof.

In augustus 1956 werd voor het eerst de aandacht van de Overheid door de Westvlaamse Economische Raad op deze uitwijkingbeweging gevestigd.

In het derde en vierde kwartaal nam het aantal nieuwe plaatsingen van Belgische grensarbeiders in Frankrijk nog grotere uitbreiding aan. De werkloosheid, die reeds door het participeren van de plaatselijke en Noordfranse industrie aan de gunstige conjunctuur, aanzienlijk gedaald was, herleidde zich in de grenszone tot een onverklaarbaar minimum; het aantal arbeiders dat vrijwillig het werk in België verliet, nam proportioneel tot de totale uitwijking toe. Een tekort aan arbeidskrachten, vooral in de textielbedrijven van de grenszone, deed zich gevoelen; de ondernemers wisten echter gedeeltelijk door het inleggen van privé-buslijnen, die dagelijks uit centraal West-Vlaanderen en de arrondissementen Veurne en Diksmuide arbeidskrachten aanbrengen, aan deze moeilijkheden het hoofd te bieden.

Een ander gevolg van deze uitwijking is de schaarste aan jonge arbeidskrachten in het Kortrijkse en Ieperse. Momenteel is de groep van de jongere arbeidskrachten geringer in aantal dan ooit. Thans komen immers zij aan bod die gedurende de mobilisatiejaren en in het begin van de oorlogsjaren geboren zijn; deze groep is, gezien de invloed van de oorlogsomstandigheden op het geboortecijfer, kleiner in aantal dan voorheen. Uit deze groep gaat nu nog een groot gedeelte naar Frankrijk uitwijken; in november en december 1956 werd aan 395 jongeren van minder dan 20 jaar een grenskaart uitgereikt, wat overeenkomt met circa een derde van het totaal aantal afgeleverde grenskaarten.

Van de aanvang van 1957 af tot op heden heeft zich de waargenomen beweging op eind 1956, verder doorgezet.

Grensarbeid en grenszone.

Het statuut van de Belgische grensarbeider in Frankrijk biedt weinig waarborgen en kan vanuit Belgisch standpunt ten zeerste gekritiseerd worden. Onverminderd gelden in Frankrijk nog steeds de praktijken ter bescherming van de tewerkstelling van eigen landgenoten. In geval van hoogconjunctuur worden de Belgische grensarbeiders door allerlei voordelen aangelokt; bij de eerste weeromstuit van de

conjunctuur zijn zij echter de eersten om opnieuw werkloos gesteld te worden. De grensarbeider ondergaat dit zonder enig verweermiddel; de Franse ondernemer moet bij afkanking de ondernemingsraad raadplegen waarin enkel Franse arbeiders zetelen en waarin om den eigen brode de niet-vertegenwoordigde grensarbeider op de zwarte lijst wordt gezet.

In Frankrijk bestaat ook geen eigenlijk verzekeringsstelsel tegen werkloosheid. Het surplus van grensarbeiders, die in de hoogconjunctuur vaak ten nadele van de eigen economie de rol van „bouche-trou” hebben vervuld in de Noordfranse industrie, valt bij werkloosheid volledig ten laste van de Belgische gemeenschap.

In de grenszone en vooral in de arrondissementen Kortrijk en Ieper, die door hun gunstige ligging circa 35.000 grensarbeiders tellen, en ten zeerste door de grensarbeid bezenuwd worden, zijn deze plotse supplementaire uitwijkingstromen schadelijk voor werkgevers en ook voor werknemers.

De Franse protectiepolitiek t.o.v. de grensarbeiders creëert in de grenszone — waarvan het ene deel, nl. het Kortrijkse, zelf geïndustrialiseerd is en het andere deel, nl. het Ieperse, zeer schaars met nijverheid begunstigd is — lange perioden van hoge werkloosheid. De frictie- en conjunctuurwerkloosheid van Noord-Frankrijk wordt als het ware op de arbeidsmarkt van de Westvlaamse grenszone afgewenteld. Van 1949 tot 1955 was dit gebied door hoge werkloosheid geteisterd; de arbeidsoverschotten waren belangrijk. In de korte top van de boomperiode, wanneer ook dergelijke streken, dank zij hun overschot aan arbeidskrachten, aan bod komen voor nijverheidsvestiging, glipten voor een kortstondige periode deze overschotten weg over de grens.

Dit wil echter niet zeggen dat deze streek voor uitbreiding van bestaande ondernemingen of voor het inplanten van nieuwe projecten ontoegankelijk is geworden; de jongste initiatieven genomen in de grenszone, bewijzen daarentegen dat ondernemingen die een hoog loon kunnen uitkeren of een constante werkgelegenheid bieden, steeds met succes een beroep kunnen doen op de lokale arbeidsmarkt. Deze uittocht schrikt echter bepaalde bedrijven af en brengt moeilijkheden teweeg in de bedrijfssectoren die traditioneel op lage lonen zijn afgestemd.

De grensarbeid blijft echter voor de grensstreek een noodzakelijkheid; normaliter is steeds circa 15 à 20 pCt. van de actieve bevolking in Noord-Frankrijk tewerkgesteld. De hoge schommelingen in het aantal grensarbeiders moet echter afgebouwd worden, tezamen met een streven naar verbetering van het statuut van de grensarbeider en een meer economische afbakening van de grenszone.

Door de jongste gebeurtenissen werd de aandacht van de centrale Overheid in België opnieuw op het vraagstuk van de grensarbeid gevestigd; het ware wenselijk dat zo snel mogelijk met de Franse Overheid overleg zou gepleegd worden teneinde, zo mogelijk, de hierboven gestelde objectieven te bespreken en na te streven. Zodoende zou niet enkel de eigenlijke grensarbeider in zijn werkgelegenheid beter beschermd worden, maar zou tevens de kans op verdere industrialisatie van de grenszone toenemen.

Kortrijk.

O. VANNESTE.

SOMMAIRE

O. VANNESTE: L'industrie du Nord de la France et la zone frontrière de la Flandre occidentale.

La Flandre occidentale est depuis longtemps un réservoir de main-d'oeuvre à bon marché pour l'industrie du Nord de la France. En 1910, cette province comptait 21.802 travailleurs frontaliers, nombre qui s'accrût jusqu'à 47.000 environ après la première guerre mondiale. La fermeture de la frontière à une grande partie des travailleurs frontaliers pendant les années de crise provoqua un chômage massif dans la zone frontrière belge. Par suite notamment de la conjoncture favorable, un important courant d'attraction se fit jour en France en 1956, et s'est fait sentir jusqu'à présent. Cette migration de main-d'oeuvre a causé des difficultés à l'industrie locale. La politique protectionniste française à l'égard des travailleurs frontaliers crée dans la zone frontrière de longues périodes de chômage aigu. Le chômage frictionnel et conjoncturel est pour ainsi dire déplacé vers le marché du travail de la zone frontrière de la Flandre occidentale. L'auteur plaide en faveur de l'organisation de promptes discussions avec les autorités françaises en vue de tenter d'améliorer le statut des travailleurs frontaliers.

AANTEKENING

Hongarije na de opstand

Zich bewust van het feit, dat er in ruime kring bezorgdheid heerst omtrent de economische gevolgen van de opstand in Hongarije, heeft de „Economic Commission for Europe” van de Verenigde Naties in de laatste verschenen aflevering van het „Economic Bulletin for Europe”¹⁾ een uitvoerige beschouwing gepubliceerd over de economische ontwikkeling in dat land sedert de bewogen dagen in de herfst van vorig jaar.

Verliezen aan mensen en kapitaal.

Tijdens de gevechtshandelingen werden volgens officiële

¹⁾ Volume 9, no. 1. Genève, mei 1957, 110 blz., § 0,50. Verkoopagent voor Nederland: N.V. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage.

ramingen 2.500 tot 3.000 personen — waarvan 1.800 à 2.000 in Boedapest alleen — gedood en ongeveer 20.000 gewond. Bovendien verlieten tot eind april jl. bijna 185.000 mensen het land. Het bevolkingsverlies, dat in de periode van oktober 1956 tot januari 1957 werd geleden, komt overeen met bijna twee jaren natuurlijke bevolkingsaanwas. Het verlies in economische zin is echter groter dan hiermede wordt aangegeven, aangezien zowel de gesneuvelden als de gevluchten overwegend mannen uit de lagere leeftijdsklasse waren. Onderstaand staatje, waarin een steekproef uit vluchtelingen is vergeleken met de landelijke gemiddelden, geeft van dit economisch verlies een beeld.

Hoewel het verlies aan arbeidskrachten een belemmering

	Gemiddelde voor geheel Hongarije	Schatting, betrekking hebbend op vluchtelingen
	(in pCt. van de totale bevolking)	
Werkenden	45,5	66
w.o.: industrie-arbeiders	13	47,5
boeren en landarbeiders	20	3,5

zal vormen voor de toekomstige economische ontwikkeling, bestond er aanvankelijk eer vrees voor een massale werkloosheid als gevolg van de ontwrichting van het industriële apparaat en tekorten aan grond- en brandstoffen. Deze vrees is tot nog toe niet bewaarheid: ondanks het lage produktieniveau hebben de industrieën nl. hun arbeiders over het algemeen in dienst gehouden en, althans tijdelijk, de gestegen kosten voor lief genomen. Dit neemt echter niet weg, dat de kans op een werkloosheidsvraagstuk dit jaar nog niet van de baan is en er wordt reeds uiting gegeven aan de bezorgdheid omtrent de mogelijkheid om werk te vinden voor de nieuw tot de arbeidsmarkt toetredenden.

De schade toegebracht aan de industrie, de staats- en de zgn. coöperatieve landbouwbedrijven, alsmede die aan handelsvoorraden en woningen in Boedapest, schijnen de belangrijkste verliesposten in de materiële sfeer te zijn. De totale schade belooft, naar uit onderstaand staatje, dat hiervan een voorzichtig te interpreteren raming geeft, blijkt, iets meer dan 1 pCt. van de geschatte kapitaal-goederenvoorraad en bedraagt per saldo niet meer dan de investeringen van drie maanden.

Waarde van en schade aan de kapitaal-goederenvoorraad

Sectoren	Waarde kapitaal-goederenvoorraad per 1 januari 1956	Verliezen op de kapitaal-goederenvoorraad gedurende oktober en november 1956	
	in mrd. forints	in mrd. forints	in pCt.
Industrie	38,4	0,85	2,2
Landbouw	23,0	0,40	1,7
Vervoer	37,3	0,03	0,1
Woningbouw	0,34	..
Overige sectoren	0,13	..
Voorraad cons. goederen	14,0	0,75	4,3
Netto-waarde vast kapitaal plus handelsvoorraden	208,5	2,50	1,2

Industrie en landbouw.

Uitvoerig staat het „Bulletin” stil bij de ontwikkeling van en de vooruitzichten voor industrie en landbouw. Nadat de industriële produktie zich van oktober tot het einde van 1956 op laag niveau had bevonden, steeg zij sedertdien gestadig en bereikte in maart jl. een peil, dat 20 pCt. lager lag dan dat van september 1956. Behalve gedurende de perioden der gevechtshandelingen was het niveau en het patroon der produktie gedurende het laatste kwartaal van 1956 in hoofdzaak afhankelijk van de voorziening met kolen en elektriciteit en van de beslissing der arbeiders of zij al dan niet aan de stakingen zouden deelnemen. De produktie van kolen en elektriciteit werd doorgaans op een zodanig peil gehouden, dat in de meest dringende behoeften kon worden voorzien.

Gedurende de eerste maanden van 1957 vormden steenkolen- en energietekorten nog steeds de belangrijkste belemmering voor de industriële produktie. De door de Regering gevolgde politiek had ten doel, door prioriteit te geven aan de toewijzingen voor de consumptiegoederen-industrie enerzijds en aan die voor de industrie met veel arbeiders per verbruikte eenheid energie anderzijds, een

optimaal effect t.a.v. produktie en werkgelegenheid met de beperkte hoeveelheden energie te bereiken. Toen in de loop van februari de steenkolenvoorziening het peil van vóór oktober bereikte, waren de autoriteiten in de gelegenheid de produktie van alle goederen op te voeren, waarmede het produktiepatroon in toenemende mate werd hersteld.

Indicatoren der industriële produktie en aantal arbeiders (September 1956 = 100)

	Oktober 1956	November 1956	December 1956	Januari 1957	Februari 1957	Maart 1957
Industrie voor massa-produktie						
Bruto-produktie ..	78	21	33	64	69	80
Produktie per arbeider	68 a)	20 a)	38 a)	68	75	86
Aantal arbeiders op de loonstaat	114 a)	105 a)	88 a)	94	92	93
Bruto-produktie in bepaalde sectoren						
Kolenmijnen	90	13	22	63	72	85
Metaalindustrie ..	71	8	18	43	56	77
Machine-industrie ..	57	4	18	55	65	75
Chemische industrie ..	74	15	32	65	78	93
Lichte industrie	64	72	81
Voedingsmiddelen-industrie	104	57	63	83	72	77
Bruto-produktie staatsbouwbedrijf	58 a)	59 a)	63 a)
Werkgelegenheid in „coöperatief” ambacht	99
Aantal particulieren ambachtlieden	109	114	119

a) Schattingen van het E.C.E.-secretariaat.

Aanvankelijk werd, naar uit bovenstaande tabel blijkt, prioriteit gegeven aan de lichte en de voedingsmiddelen-industrie boven de zware industrie. Bovendien werden de restricties ten aanzien van het ambacht opgeheven en de ambachtlieden, die een belangrijke rol spelen bij het overbruggen van de kloof tussen de beschikbare hoeveelheid goederen en de vraag, aangemoedigd. In een later stadium werd ook de produktie van de zware industrie weer wat opgevoerd. Voornamelijk door extra invoer werden reeds in februari meer dan normale hoeveelheden metaal aan de fabrieken geleverd en de resterende grondstoffentekorten zullen van april af geleidelijk aan worden weggewerkt als uitloeijsel van een nieuwe handelsovereenkomst met de Sowjet-Unie.

De cijfers in onderstaand staatje geven weer in welke mate men van plan is de woningbouw in 1957 op te voeren. Deze opvoering is niet alleen noodzakelijk als gevolg van de verwoestingen in oktober en november jl., maar ook doordat de woningbouw de laatste jaren is verwaarloosd. Hij is de afgelopen zeven jaren weinig meer dan voldoende geweest om te voorzien in de behoefte van die bevolkingscategorieën, die prioriteit genoten, en het geringe onderhoud heeft de bestaande woningvoorraad achteruit doen gaan. In Boedapest heerst, ondanks het feit dat 5 pCt. der bevolking is gevlucht, een acuut woningtekort.

Woningbouwplannen en hun realisatie (in duizenden)

Totaal	Staats- en gesubsidieerde woningen	Particuliere woningen	Totaal
1955	13,6	17,9	31,5
1956 (plan)	25,0	15,0	40,0
1956 (gerealiseerd)	10,0 a)	6,0	16,0 a)
1957 (plan)	18 à 20	20,0	38 à 40

a) Schatting van het E.C.E.-secretariaat.

Hoewel de landbouw geen spectaculaire stakingen heeft gekend zoals de industrie, hebben zich in deze sector onder pressie van de boeren diepgaande veranderingen voltrokken. De belangrijkste zijn het op grote schaal ontbinden van en wegtrekken uit „coöperatieve” boerderijen en het ineenstorten van het stelsel van verplichte leveringen aan agenten van de Staat. In minder dan drie maanden tijds werd bijna 670.000 ha bouwland aan particulieren overgedragen, terwijl vrije en contractuele aankopen van landbouwprodukten de functie der vroegere verplichte leveringen volgens plan zullen overnemen. Teneinde de landbouw te stimuleren zijn aanzienlijke prijsverhogingen vastgesteld voor produkten die onder het stelsel van contractuele levering vallen en is het besluit genomen de kunstmest- en landbouwmachineleveranties aan de boeren in de particuliere sector te verhogen. Vooralsnog is het moeilijk te beoordelen of de nieuwe landbouwpolitiek in Hongarije met succes zal worden bekroond.

Inkomens en goederenvoorziening.

Ondanks loonsverhogingen in 1956 verdiende 20 pCt. der niet-agrarische werkende bevolking minder dan 800 forints en vermoedelijk meer dan 50 pCt. minder dan 1.200 forints per maand. Hoe laag deze inkomens in wezen worden wordt duidelijk uit het feit, dat gezinnen met een inkomen van minder dan 1.200 forints gemiddeld 55 à 60 pCt. daarvan aan voedingsmiddelen moesten spenderen. De afgelopen maanden zijn de lonen van alle arbeiders in industrie en woningbouw verhoogd. Het was de bedoeling de laagstbetaalden onder hen het meest te begunstigen, waarbij 800 forints als minimum werd beschouwd. De uitvoering van dit plan tot gedifferentieerde loonsverhoging heeft tot vele klachten aanleiding gegeven. Er waren ondernemingen, die niet in staat waren de middelhoge inkomens te verhogen, terwijl andere zelfs de hoge inkomens aanmerkelijk konden opvoeren. Bovendien waren de lieden met inkomens dicht bij de 800 forints-grens ontevreden, omdat degenen met zeer lage inkomens soms wel 30 à 35 pCt. opslag kregen, en zij slechts weinig.

De loonsverhogingen, die per saldo uit de bus kwamen, waren veel hoger dan de Regering beoogde en hierbij komt nog, dat vele industrieën extra beloningen in natura vcrstrekken, die zeer ongelijk zijn verdeeld. Ook in andere sectoren der economie zijn de lonen verhoogd: werknemers in het wegvervoer en kantoorbedienden kregen 8 à 12 pCt.; onderwijzers ongeveer 200 forints per maand en de landarbeiderslonen werden opgetrokken tot minimaal 800 forints. De inkomens van de boeren, die in 1956 in totaal minstens één miljard forints meer dan in 1955 beliepen, zullen in 1957 naar schatting met rond twee miljard worden verhoogd.

De vraag rijst nu, of voldoende goederen en diensten beschikbaar zullen zijn om, zonder prijsstijgingen, een toeneming van het totale beschikbare inkomen met 8 à 9 mrd. forints of bijna 20 pCt. ten opzichte van 1956 op te vangen. Het „Bulletin” is hieromtrent niet optimistisch gestemd: „It seems, on the whole, that further large increases in supplies of goods to consumers, above the levels of the first quarter of the year cannot be regarded as fully assured: a problem of bringing total money incomes and total supplies into balance therefore remains”, luidt zijn conclusie.

De juist begonnen regeringscampagne om de kosten in de industrie te verlagen doet vermoeden, dat, tenzij voldoende grondstoffen-aanwezig zullen zijn om een sterke

produktiestijging mogelijk te maken, een daling der lonen van industrie-arbeiders, of een stijging der werkloosheid een afnemng der geldinkomens tot beneden het thans verwachte niveau zal bewerkstelligen. Sedert 1 april poot de Regering de niet-agrarische lonen te verlagen tot op het peil van het derde kwartaal van 1956. Regelingen zijn getroffen om de managers weer belangstelling voor kostenverlagingen in het algemeen en voor loonkosten in het bijzonder bij te brengen. Vermoedelijk wordt verwacht, dat dergelijke maatregelen de druk op de verbruiksgoederenmarkt in de toekomst zullen verlichten. Er is uiteraard, zo deze maatregelen mochten falen, ook gedacht aan het stoppen van het gat tussen de inkomens en de hoeveelheid goederen door middel van prijsverhogingen. Tot nu toe zijn echter de prijzen van slechts enkele artikelen verhoogd.

Buitenlandse handel:

De invoer, die het laatste kwartaal van 1956 daalde tot beneden het plan-niveau, gaf het eerste kwartaal van dit jaar een dusdanige stijging te zien, dat hij zich, over beide kwartalen tezamen gerekend, boven het peil van de vergelijkbare periode van 1955/56 bevond. De export daarentegen, die de laatste maanden van 1956 tot iets meer dan 20 pCt. van het plan-niveau was teruggelopen, bleef, ondanks enig herstel in de eerste maanden van 1957, beneden het peil van vorig jaar. De handel met de Oost-europese landen en Rusland handhaafde zich in meerdere mate dan die met het Westen.

In- en uitvoer
(in mrd. deviezenforints)

	totale handel		Waaronder handel met Oost-europese landen	
	4e kw. 1956 a)	1e kw. 1957 b)	4e kw. 1956 a)	1e kw. 1957 b)
Invoer:				
Waarde	726	2.028	551	1.632
Verandering t.o.v. voorgaand jaar ..	- 485	+ 760	.	+ 805
Uitvoer:				
Waarde	505	1.099-	318	674
Verandering t.o.v. voorgaand jaar ..	-1.739	- 456	.	- 186

a) Invoer voor binnenlands verbruik en uitvoer van binnenlandse produkten.
b) Totale invoer, totale uitvoer en heruitvoer.

Buitenlandse zendingen in het kader der hulpverlening, die voornamelijk in het vierde kwartaal van 1956 binnenkwamen, zijn in bovenstaande cijfers niet begrepen. Zij vormden een belangrijke aanvulling op de goederenvoorziening, aangezien zij speciaal voorzagen in dringende behoeften aan brandstof, voedsel, kleding, farmaceutische produkten en bouwmaterialen. In totaal werd van november tot maart voor 410 mln. forints door Oosteuropese landen, Rusland en Yoegoslavië aangeboden, waarvan in feite 200 mln. werd geleverd; de aanbiedingen en feitelijke leveranties via het Internationale Rode Kruis beliepen resp. 352 en 129 mln. forints.

Hongarije's invoerbehoefte is zowel ten gevolge van de uitputting van kapitaal- en verbruiksgoederenvoorraden als door de tekorten aan brandstoffen en granen sterk gestegen. Volgens plan zal dit jaar 17 pCt. meer worden geïmporteerd dan in 1956. De leveranties van de Sowjet-Unie, die voor meer dan 80 pCt. uit brandstoffen en grondstoffen voor de zware industrie bestaan, zullen 2½-maal zo groot zijn als vorig jaar. Hoewel de planrealisering in de eerste drie maanden van dit jaar bevredigend was, is

het, aldus het „Bulletin”, tot nu toe onzeker of Hongarije in staat zal zijn het exportplan, dat ongeveer de helft van de uitvoer van 1956 bedraagt, te verwezenlijken.

Allocation of resources.

Hoewel het volledige economische plan voor 1957 nog niet is gepubliceerd zijn voldoende gegevens beschikbaar om de hoofdlijnen der door de Hongaarse Regering beoogde ontwikkeling te schetsen. De totale voor binnenlands verbruik beschikbare middelen zullen volgens plan ten opzichte van 1956 met ongeveer 9 pCt. toenemen. Deze toeneming is echter bijna geheel toe te schrijven aan een omslag van de handelsbalans van een klein overschot naar een groot tekort. Zoals onderstaande tabel doet zien wordt verwacht, dat het nationaal inkomen met slechts 1 pCt. zal stijgen.

Veranderingen in inkomen, investeringen en productie
(1953 = 100)

	1954	1955		1956		1957
		plan	realisatie	plan	realisatie	
Netto-nationaal produkt	96	104	105	110	98	99
Netto-investeringen ..	72		86	90	33	17
idem in pCt. van het nationaal ink.	17,8		19,9	20	8	4
Bruto-investeringen in vaste activa	70	58	67	76	55	49
Waarde bruto-productie tegen planprijzen van:						
Zware industrie ..	96	100	106	117	99	95
Lichte industrie ..	109	116	116	119	102	111
Totale industrie ..	102	108	111	118	101	103
Bouwnijverheid ..	88		94		94	
Landbouw	102	109	114	117	106	106
Personeel en sociaal verbruik	122		131	137	140	148
idem in pCt. van het nationaal ink.	82,2		80,1	80	92	96
Reële lonen	120		122	127	132	
Reële inkomens van de boeren	104		115	118	122	
Kleinhandelsomzetten	120	130	126	131	138	

Eén der meest opvallende kenmerken van het nieuwe plan is de poging de toeneming der consumptie te handhaven of te vergroten ten koste van de investeringen. Het afremmen der investeringsactiviteit en de verandering in het investeringspatroon zullen schadelijk zijn voor de expansievooruitzichten op lange termijn, maar onder de huidige omstandigheden was deze politiek onvermijdelijk. De productieplannen voor 1957 berusten op de veronderstelling, dat de productie per industrie-arbeider dit jaar zeer snel zal stijgen. Dit laatste zal moeilijk kunnen worden gerealiseerd indien niet voor voldoende prikkels, bijv. in de vorm van stijgende reële lonen, wordt gezorgd.

Voor de nabije toekomst is het kritieke punt, of de beschikbare buitenlandse hulp of kredieten voldoende zijn om adequate grond- en brandstoffenhoeveelheden te verzekeren, die de voorgenomen groei der productie steun kunnen verlenen en of de stijging der reële lonen voldoende zal zijn om het produktieniveau per arbeider te bereiken, waarop de andere plannen berusten. Op langere termijn zal waarschijnlijk het vaststellen van het moment waarop en de mate waarin de terugkeer tot een hoger investeringsniveau moet plaatsvinden een kwestie van groot belang zijn. Enerzijds verzwakt ieder uitstel Hongarije's betalingsbalans of de binnenlandse kapitaalstructuur, anderzijds zal echter een te overhaaste verlaging van de consumptietoename haar eigen problemen met zich brengen. Al met al ziet de Hongaarse economie zich — aldus zegt het „Bulletin”, uit welks beschouwing hier

enkele punten naar voren zijn gebracht, in zijn inleiding — geconfronteerd met dezelfde problemen als in september jl., nl. tekorten aan brand- en grondstoffen, organisatorische en produktiemoeilijkheden in de landbouw en spanningen op de verbruiksgoederenmarkt en in de betalingsbalans. Met dien verstande echter, dat de algemene economische toestand thans ongunstiger is dan toen.

BOEKBESPREKINGEN

Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam: Buitenlandse particuliere investeringen in Nederland. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1956, 48 blz., f. 4.

Voor na de oorlog is van verschillende zijden aandacht geschonken aan het verschijnsel van de buitenlandse investeringen in ons land. De noodzaak tot industrialisatie heeft de Overheid ertoe gebracht stimulerend op te treden met betrekking tot de buitenlandse investeringen en wel in het bijzonder ten opzichte van de investeringen met een industrieel karakter. Een bescheiden organisatie is opgezet om bij de in de hooggeïndustrialiseerde landen bestaande belangstelling voor investeringen buiten de grenzen van het eigen land Nederland als gunstige vestigingsplaats onder de aandacht van belanghebbenden te brengen. De Overheid poogt hiermede zóveel mogelijk technische en organisatorische know-how naar ons land te doen vloeien, waarbij vooral getracht wordt die investeringen aan te trekken, die bestaande leemten in onze industriële structuur opvullen en/of een gunstige invloed op de betalingsbalans uitoefenen.

Deze politiek heeft geen gering succes gehad, hetgeen o.a. afgeleid kan worden uit het kwantitatieve onderzoek, dat de „Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam” door middel van een enquête heeft ingesteld naar de organisatiestructuur van de buitenlandse particuliere investeringen in Nederland. Immers, uit deze enquête wordt o.a. de conclusie getrokken, dat de meeste investeringen van buitenlandse ondernemingen plaats hebben gevonden na 1940, alsmede dat de ondernemingen met investeringen, afkomstig uit westerse landen (Amerika inbegrepen) hun activiteiten in overwegende mate hebben gericht op de technische productie, waarbij de sectie van de metaalnijverheid met haar branches sterk overheerst.

De verdere conclusies, die de Stichting trekt uit de door haar gehouden enquête, stemmen in overwegende mate overeen met de ervaringen die door de Overheid bij haar beleid ten aanzien van de buitenlandse investeringen zijn ondervonden. Ik zou hier willen wijzen op de conclusie, dat na 1940 het accent bij de westerse actieve investeringen (dochtermaatschappijen) ligt op de groep met een geplaatst kapitaal van f. 50.000 tot f. 250.000, een conclusie die overeenstemt met de ervaring, dat in het algemeen buitenlandse investeringen, voor zover het het risicodragend kapitaal betreft, klein van opzet zijn. Men begint veelal op bescheiden schaal en tracht vervolgens door interne financiering tot grotere omvang te komen.

Uit de gegevens betreffende directie en toezichthoudende organen blijkt, dat zowel bij de Amerikaanse als bij de westerse actieve investeringen, maar vooral bij de eerste in zeer sterke mate, de beslissingsbevoegdheden in buitenlandse handen liggen. Naar mijn mening wordt dit

verschijnsel mede beïnvloed door het recente karakter van een belangrijk gedeelte van de actieve investeringen. Wel treft men het verschijnsel ook aan bij een relatief niet onbelangrijk gedeelte van de ondernemingen, die reeds geruime tijd bestaan, maar in verhouding tot de jongere ondernemingen is het verschijnsel toch minder markant. Dit zou erop kunnen wijzen, dat naarmate de vestiging in een verder verleden ligt, althans bij een deel van deze ondernemingen, de Nederlandse invloed toeneemt. De constatering, dat de betekenis van het Nederlandse element toeneemt naarmate de omvang van het geplaatste kapitaal groter wordt, wijst ook in deze richting.

Hoewel het onderzoek werd opgezet om aan de hand van de uitkomsten de organisatiestructuur van de particuliere investeringen in minder ontwikkelde gebieden te kunnen beoordelen, is kennisneming van de gegevens en conclusies ongetwijfeld van belang voor allen, die in enigerlei vorm bij buitenlandse investeringen betrokken zijn.

's-Gravenhage.

Ir. W. L. VAN LAKERVELD.

Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam: De groothandel in textiel. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1956, 84 blz., f. 5,75.

Onder bovenstaande titel verscheen een publikatie van de Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam als onderdeel van een algemeen onderzoek naar de wijze, waarop de grossiersfunctie in de groothandel in het algemeen wordt uitgeoefend.

Daar de groothandel in textiel nog steeds een zeer belangrijke plaats inneemt in de distributie van textielgoederen, mede ten gevolge van het feit, dat de Nederlandse consument, vooral in het verleden, in belangrijke mate ingesteld is op textielproducten van buitenlandse leveranciers, is het begrijpelijk, dat bij het onderzoek in de eerste plaats aandacht besteed is aan de groothandel in textiel.

Opvallend is dat in de publikatie vrijwel geen concreet cijfermateriaal te vinden is, waarop de getrokken conclusies gebaseerd zijn. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het feit, dat in Nederland aan „blind trade” de voorkeur gegeven wordt boven het verstrekken van allerlei gegevens, waarvan men niet weet wat hiermede precies beoogd wordt. In dit opzicht staat Nederland verre ten achter bij de Verenigde Staten.

Hoewel de publikatie dus weinig bijdraagt in het verkrijgen van een duidelijk inzicht in de plaats, welke de groothandel in textiel in het gehele distributieproces inneemt, moet zij toch toegejuicht worden als een eerste poging om het bestaan van de groothandel in textiel te rechtvaardigen.

Wanneer de publikatie zou kunnen worden uitgebreid met enige „case studies”, waarmee zou kunnen worden aangetoond, dat gebruikmaking van de diensten van de grossier in vele gevallen voor de fabrikant voordeliger is dan om zelf te distribueren, zoals een analyse van de verkoopkosten van de fabrikant zou kunnen aantonen, dan zou hiermede deze publikatie in grote mate aan belangrijkheid winnen.

Dit neemt niet weg, dat een inventarisatie van de groothandel in textiel en de omschrijving van de functie, die door diverse groeperingen in deze groothandel wordt uitgeoefend, als een eerste begin van groot nut is.

Daar tegenwoordig veel grossiers de courante manufac-

turen (die meer en meer in de vorm van geconfectioneerde kleding aan de markt komen) zelf of in loon laten confectiëren, is een verschijnsel, waaraan in de publikatie weinig aandacht besteed is, terwijl toch deze ontwikkeling een logisch uitvloeisel is van de veranderde koopgewoonten van de consument.

Zo zijn er nog meer lacunes in deze publikatie aan te wijzen, doch als een eerste poging om de groothandel in textiel in een beter daglicht te stellen is zij zeer geslaagd.

Arnhem.

J. A. PANHUYZEN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarktsituatie bleef gedurende de verslagweek aan de — zij het niet extreem — krappe kant, met ten opzichte van de vorige week praktisch ongewijzigde markt-disconto's en callgeldrente.

Dank zij de opbrengst van de jongste tender slaagde het Rijk er in, zijn debetstand bij de Centrale Bank terug te brengen tot f. 62 mln. op 8 juli, welk bedrag overigens nog geen kleinigheid is. Voor de naaste toekomst worden de vooruitzichten voor de Schatkist in geldmarktkringen in en in droevig geacht, waarbij vooral wordt gewezen op de kwartaalbetaling van einde juli aan de gemeenten, welke ca. f. 300 mln. zal opslokken. Het Rijk schijnt in zijn liquiditeitsnood vorige week trouwens reeds tijdelijk zijn toevlucht tot het lenen op call te hebben genomen, hetgeen alleen pleegt te geschieden als het aan het einde van zijn financieel latijn is.

Inmiddels werd weer een nieuwe tender op driemaands schatkistpromessen aangekondigd, waarop 19 juli a.s. inschrijvingen worden ingewacht. Al dit geploeter om de bodem van de Schatkist bedekt te houden, doet de huidige positie van de Minister van Financiën enigermate gelijken op die van de niet al te populaire musici in strijkjes gelijks in het Wilde Westen der States, boven wier hoofden een bord prijkte met de woorden „Schiet niet op de pianist, hij doet zijn best”.

Op de markt voor kasgeldleningen was nog geen enkele verandering te constateren, hetgeen niet verwonderlijk was, daar het verlengen van aflopende leningen niet door het recente verbod wordt getroffen. In het kader van de vele gesprekken over de precaire toestand der gemeentefinanciën vernam men twijfel aan de capaciteit der gemeenten om in de toekomst op omvangrijke schaal kasgeldleningen terug te betalen voor het geval, dat de industriële en scheepvaartondernemingen die hierbij o.a. als kredietgevers fungeren, deze middelen zelf nodig zouden hebben. Sommigen uit de bankwereld herinneren zich de dertiger jaren, toen het is voorgekomen dat gemeentebesturen onder het motto dat men van een kikker geen veren kan plukken, zich buiten staat verklaarden hun aflossingsplicht voor dergelijke leningen na te komen, waar dan de geldgevers maar nolens volens in moesten berusten.

De kapitaalmarkt.

Op de aandelenmarkt moesten de internationale fondsen nogal enige veren laten, waarmee de zaak ook voor de mindere goden, d.w.z. de andere aandelen, bekeken was. Koninklijke kwam lager onder invloed van de koersontwikkeling van dit fonds te New York, hoewel deze beurs als geheel het niet onverdienstelijk deed en het koers-

gemiddelde Dow Jones Industrials vlak in de buurt van vorige hoogterecords kwam. Unilever onderging de ongunstige weerslag van maatregelen in Groot-Brittannië, waar men het verkrijgen van buitenlandse valuta voor aankoop van buitenlandse effecten danig heeft bemoeilijkt. De daardoor ontstane schaarste aan dergelijke valuta deed het agio van de effectendollar in Londen zelfs tot ca. 14 pCt. oplopen. Britse aankopen in aandelen Unilever hebben een belangrijke rol gespeeld bij het omhoogstuwen van de koers van dit fonds gedurende de afgelopen maanden. Het wegvallen althans reduceren van deze vraag betekent, dat hiermede een belangrijke haussefactor voor Amsterdam verdwijnt.

Een uitzondering op het weinig opwekkend beeld, dat de uitzonderlijke sector te zien gaf, vormde het aandeel K.L.M. waarvan de koers een vorig hoogtepunt naderde.

Op de obligatiemarkt vertoonden verscheidene fondsen een koersafbrokkeling. De optimisten, die meenden dat het — evenals in 1951/52 — met de kapitaalschaarste spoedig wel weer los zal lopen, krijgen thans telkens weer klappen op het hoofd te incasseren, waardoor hun leger, zo dit al niet tot een compagnie is gereduceerd, steeds verder wordt gedund. Een dergelijke klap vormde de de afgelopen week de publicatie van de plannen voor het oprichten van kernenergiecentrales, waaruit bleek dat er volgens de Regering voor de bouw van atoomcentrales en de uitbreiding van de traditionele energiebronnen tezamen in de periode 1963/75 een kapitaal van ca. f. 9 mrd. nodig zal zijn.

De aankondiging van de uitgifte van een IJ-tunnelling baarde gedurende de verslagweek veel opzien. Deze verbazing betrof niet zo zeer de leningscondities, die bij het rentegamma aansluiten; de rentevoet bedraagt $4\frac{1}{4}$ pCt., de emissiekoers 99 pCt., terwijl de eerste vijftien jaar vervroegde aflossing niet is toegestaan. Het merkwaardige was echter een Regeringsverklaring daags na deze aankondiging, waardoor de mededelingen in het prospectus omtrent de voortgang van de tunnelplannen op losse schroeven kwamen te staan. Overigens blijft de omvang van deze lening, die onbepert is, doch waarbij de gedachten blijkbaar uitgaan naar ca. f. 20 mln., slechts een druppel op een gloeiende plaat vergeleken met de ca. f. 1.000 mln. die de tunnel met bijbehorende werkzaamheden zou vergen.

De impasse der gemeentefinanciering wordt treffend geïllustreerd door een statistiek in de „Mededelingen van de N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten” van juli 1957, waaruit blijkt dat de langlopende gemeenteschuld sinds begin 1956 de volgende mutaties vertoonde: bruto opgenomen bedrag minus aflossingen 1e kwartaal 1956 t/m 4e kwartaal 1956 achtereenvolgens f. 196, 233, 140, 89 mln.; 1e kwartaal 1957 f. 6 mln.(!) Duidelijker aanwijzing, dat het rentegamma momenteel fungeert als een verbod van consolidatie is nauwelijks mogelijk.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S.	28 juni 1957	5 juli 1957	12 juli 1957
	(1953 = 100)			
Algemeen		234,6	239,2	234,6
Internat. concerns		344,3	355,0	346,7
Industrie		154,5	154,5	153,8
Scheepvaart		158,5	159,1	158,7
Banken		115,7	114,6	112,9
Indon. aand.		105,4	102,8	100,5
Aandelen				
Kon. Petroleum	f.	219,70	f. 228,30	f. 223,50
Unilever		470	479	461 $\frac{1}{2}$
Phillips		289	303	296 $\frac{1}{2}$
A.K.U.		198 $\frac{1}{2}$	196 $\frac{1}{2}$	196
Kon. N. Hoogovens		302	312	304
Van Gelder Zn.		190	193 $\frac{1}{2}$	191 $\frac{1}{2}$
H.A.L.		178 $\frac{1}{2}$	181 $\frac{1}{2}$	182
Amsterd. Bank		204 $\frac{1}{2}$	203	198
H.V.A.		125 $\frac{1}{2}$	123	116 $\frac{1}{2}$

Staatsfondsen	28 juni 1957	5 juli 1957	12 juli 1957
2 $\frac{1}{2}$ pCt. N.W.S.	59 $\frac{1}{2}$	59 $\frac{1}{2}$	59 $\frac{1}{2}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt. 1947	86 $\frac{1}{2}$	86 $\frac{1}{2}$	86 $\frac{1}{2}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt. 1955 I	85 $\frac{1}{2}$	84 $\frac{1}{2}$	84 $\frac{1}{2}$
3 pCt. Grootboek 1946	85	84 $\frac{1}{2}$	84 $\frac{1}{2}$
3 pCt. Dollarlening	95 $\frac{1}{2}$	94 $\frac{1}{2}$	93 $\frac{1}{2}$
Diverse obligaties			
3 $\frac{1}{2}$ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	87 $\frac{1}{2}$	88	87
3 $\frac{1}{2}$ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	80 $\frac{1}{2}$	80 $\frac{1}{2}$	80
3 $\frac{1}{2}$ pCt. Nederl. Spoorwegen	87	85 $\frac{1}{2}$	86 $\frac{1}{2}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt. Philips 1948	88 $\frac{1}{2}$	90	91 $\frac{1}{2}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt. Westl. Hyp. Bank	83 $\frac{1}{2}$	83 $\frac{1}{2}$	82 $\frac{1}{2}$
New York			
Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	503,3	516,9	520,8

J. C. BREZET.

STATISTIEKEN

HOOFDPOSTEN VAN DE GECOMBINEERDE BALANSEN VAN DE 35 REPRESENTATIEVE, RESP. 4 GROTE NEDERLANDSE HANDELSBANKEN ¹⁾ ²⁾
(in miljoenen gulden)

	35 banken ³⁾ 1957		4 banken 1957		31 banken 1957	
	maart	april	maart	april	maart	april
Kas, Ned. Bank, kas-siers, giro-inst.; uitgezette daggeldleningen	509,1	543,9	339,4	352,4	169,7	191,5
Nederlands schatkistpapier	1.233,8	1.289,9	1.694,3	1.766,0	650,1	634,5
Nederlandse schatcertificaten ..	1.110,6	1.110,6				
Ander overheidspapier (incl. buitenlands schatkistpapier)	14,2	11,9	—	—	14,2	11,9
Bankiers (nostro) ⁴⁾	512,1	461,0	251,4	214,5	260,7	246,5
Debiteuren, Overheid ⁵⁾	344,2	312,0	293,4	249,1	50,8	62,9
Debiteuren, overige ⁶⁾	3.102,7	3.095,0	2.023,5	2.027,9	1.079,2	1.067,1
Deposito's en spaargelden ⁷⁾	1.667,9	1.538,8	1.043,0	942,6	624,9	596,2
Creditsaldi van banken ⁸⁾	677,1	647,1	410,3	400,1	266,8	247,0
Creditsaldi van cliënten ⁹⁾	3.589,5	3.733,6	2.560,1	2.673,8	1.029,4	1.059,8
Opgenomen gelden ¹⁰⁾	149,3	141,8	36,2	25,4	113,1	116,4
Balanstotaal	7.817,9	7.803,4	5.086,5	5.090,4	2.731,4	2.713,0

¹⁾ Bron: Statistisch Bulletin van het C.B.S.

²⁾ Amsterdamsche Bank-Incassobank; Nederlandsche Handel Mij. (Ned. bedrijf); Rotterdamsche Bank en Twentsche Bank.

³⁾ Voor de 35 handelsbanken is een meer gespecificeerde opgave verschenen in de Ned. Staatscourant en zal worden opgenomen in de Maandstatistiek van het financieelwezen.

⁴⁾ Nostro-saldi bij banken in binnen- en buitenland.

⁵⁾ Kredietverlening aan Nederlandse provincies, gemeenten en waterschappen.

⁶⁾ Wissels, voorschotten tegen effecten en schatkistpapier; kredietverlening onder garantie van Nederlandse overheidslichamen; voorschotten aan kredietinstellingen; kredietverlening aan ondernemingen waarin is deelgenomen; kredietverlening aan derden.

⁷⁾ Deposito's voor één maand of langer, spaargelden of gelieerde spaarbank.

⁸⁾ Creditsaldi van banken, loro en overige creditsaldi van banken.

⁹⁾ Creditsaldi van cliënten in gulden; creditsaldi in valuta.

¹⁰⁾ Opgenomen daggeldleningen; andere opgenomen gelden.

IN- EN UITVOER ¹⁾
(waarde in miljoenen gulden)

Jaar	Invoer		Uitvoer		Dekkingspercentage	
	mei	jan.-mei ²⁾	mei	jan.-mei ²⁾	mei	jan.-mei ²⁾
1938	112	119	84	85	75	71
1954	873	833	710	723	81	87
1955	921	972	751	785	82	81
1956	1.136	1.112	933	890	82	80
1957	1.445	1.327	944	942	69	71

¹⁾ Bron: C.B.S.

²⁾ Maandgemiddelden.

**Abonneert U op
DE ECONOMIST**

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor stu-
denten f 19.—; fr. per post
f 20.10.

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

De N.V. HERENKLEDING v/h GEBRS. LEVIE te
Groningen zoekt

een naaste medewerker van de directie

De funktionaris zal zich vooral bezig houden met de efficiency van de administratie, de kostprijskalkulatie, de toepassing van de sociale wetgeving e.d. en zal het bedrijf ook naar buiten moeten kunnen vertegenwoordigen.

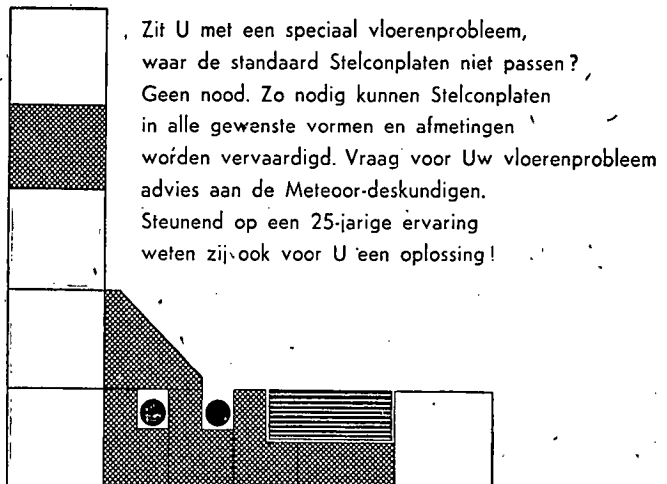
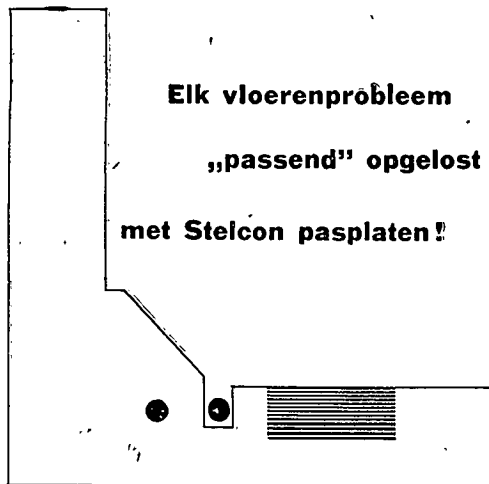
Leeftijd tot 40 jaar.

Salariëring en pensioenregeling zijn in overeenstemming met deze belangrijke funktie.

Kandidaten, die hiervoor in aanmerking komen, zullen in een vertrouwelijk onderhoud nadere gegevens ontvangen. Hierna volgt eventueel een psychologisch onderzoek.

Schriftelijke sollicitaties met pasfoto en volledige inlichtingen omtrent opleiding en ervaring te richten aan de directie.

Refereer aan annonces in „E.-S.B.”

metoor beton

N.V. Betonfabriek De Meteor | de Steeg

Tel.: 0. 8302 - 3344

Stelcon bedrijfsvloeren

sterk-vlak-duurzaam